

Osallisuutta ja osallistumista

Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27

Osallisuutta ja osallistumista

Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa

Elina Stenvall

Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki 2020

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-7160-8

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2020

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	2.9.2020	
Tekijät	Elina Stenvall		
Julkaisun nimi	Osallisuutta ja osallistumista Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27		
ISBN PDF	978-952-00-7160-8	ISSN PDF	2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8		
Sivumäärä	52	Kieli	suomi
Asiasanat	lapsistrategia, lapsen oikeudet, osallisuus, vaikuttaminen, päätöksenteko, yhdenvertaisuus		
Tiivistelmä <p>Osallisuus on kokemus kuulumisesta joukkoon sekä kokemus siitä, että on mahdollisuuksia vaikuttaa itselleen merkityksellisiin asioihin. Osallisuus on huomioitava yhteiskunnan eri osa-alueilla, myös osana päätöksentekoa.</p> <p>Tämä selvitys arvioi lasten ja nuorten osallisuutta koskevaa tutkimustietoa ja kokoaa siitä olennaiset havainnot kansallisen lapsistrategian valmistelua varten. Selvityksen mukaan osallisuus tulee ottaa keskeiseksi arvoksi yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa, jolloin lapset ovat osa yhteiskuntaa sekä tämän hetken että tulevaisuuden kansalaisina.</p> <p>Valmisteltavan lapsistrategian tavoitteena on edistää lapsen osallisuutta ja luoda tapoja, joilla kaikkien lasten ja nuorten osallisuus yhteiskunnassa vahvistuu. Toteutuessaan strategia auttaa integroimaan lasten osallisuutta osaksi rakenteita ja kehittämään menetelmiä osallisuuden toteuttamiseksi aiempaa kattavammin.</p> <p>Lapsistrategian valmistelussa vahvistetaan myös aikuisten ymmärrystä lasten osallisuudesta, aikuisten prosessia, vastavuoroisuutta sekä uudenlaisia tapoja ymmärtää lasten osallisuus. Oleellista on tarkentaa sitä, mitä tapahtuu sen jälkeen, kun lapset on saatu mukaan, heidän kanssaan on työskennelty tai he ovat kertoneet näkemyksensä. Tavat ovat erilaisia riippuen siitä, missä ja millä tavoin lapset ovat mukana.</p>			
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Presentationblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	2.9.2020	
Författare	Elina Stenvall		
Publikationens titel	Deltagande och delaktighet Del 1: Utgångspunkterna för delaktighet i den nationella barnstrategin		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2020:27		
ISBN PDF	978-952-00-7160-8	ISSN PDF	2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8		
Sidantal	52	Språk	finska
Nyckelord	barnstrategi, barnets rättigheter, delaktighet, påverkan, beslutsfattande, likabehandling		
Referat Delaktighet är upplevelsen av att höra till en grupp och upplevelsen av att ha möjlighet att påverka frågor som känns meningsfulla. Delaktigheten ska beaktas inom alla samhällsområden, också som en del av beslutsfattandet. Denna utredning granskar forskningsinformation om barns och ungas delaktighet och samlar väsentliga iakttagelser om den för beredningen av den nationella barnstrategin. Enligt utredningen borde delaktigheten lyftas fram som ett centralt värde i den samhälleliga debatten och beslutsfattandet så att barnen ses som en del av samhället och respekteras som medborgare både i dag och i framtiden. Målet med den barnstrategi som bereds är att främja barnets delaktighet och skapa metoder för att stärka alla barns och ungas delaktighet i samhället. När strategin förverkligas kommer den att bidra till att integrera barnens delaktighet i strukturerna och utveckla metoder för att uppfylla delaktigheten mer omfattande än tidigare. I beredningen av barnstrategin stärks också vuxnas förståelse för barns delaktighet, vuxnas process, ömsesidighet och nya sätt att förstå barns delaktighet. Det väsentliga är att precisera vad som händer när barn inkluderats, de fått delta i något eller framfört sina åsikter. Sätten varierar beroende på var och på vilket sätt barnen deltar.			
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health		2 September 2020
Authors	Elina Stenvall		
Title of publication	Inclusion and participation Part 1: Starting points for inclusion in the National Child Strategy		
Series and publication number	Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2020:27		
ISBN PDF	978-952-00-7160-8	ISSN PDF	2242-0037
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8		
Pages	52	Language	Finnish
Keywords	child strategy, children's rights, inclusion, influence, decision-making, equality		
Abstract Inclusion is an experience of belonging to a group and having opportunities to influence matters that are important to you. Inclusion must be taken into consideration in different sectors of society, also as part of decision-making. This report assesses research data on the inclusion of children and young people and brings together the relevant observations for the preparation of the National Child Strategy. According to the report, inclusion should be a key value in social debate and decision-making processes considering children as part of society as citizens of both today and the future. The aim of the Strategy under preparation is to promote the inclusion of children and create approaches that strengthen the inclusion of all children and young people in society. When implemented, the Strategy will help integrate children's inclusion into the social structures and develop more comprehensive methods for implementing inclusion. In the preparation of the Strategy, also the adults' understanding of the inclusion of children as well as the adults' processes, reciprocity and new ways to understand children's inclusion will be strengthened. It is essential to specify what will happen after the involvement of children: after they have been included in the working processes and their views have been heard. The methods vary depending on where and how the children are involved.			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Sisältö

1	Lapset yhteiskunnan jäsenenä.....	8
1.1	Johdanto	8
1.2	Osallisuus lapsen perus- ja ihmisoikeutena	13
1.3	Lapsistrategiassa huomioitavia näkökulmia	17
2	Ymmärrys lasten osallisuudesta.....	20
2.1	Miten osallisuus määritellään?	20
2.2	Edustuksellista ja arkista osallisuutta	26
2.3	Osallisuuden erityishuomioita.....	28
3	Osallisuuden vahvistamisen tapoja	32
3.1	Olemassa olevia menetelmiä	32
3.2	Aikuisten ymmärryksen vahvistaminen	34
3.3	Lasten osallisuus tulevaisuudessa	36
4	Lasten osallisuus lapsistrategian valmistelussa	38
4.1	Ehdotuksia lapsistrategian jatkovalmisteluun.....	38
4.2	Kohti vahvempaa osallisuutta.....	40
4.3	Tavoitteena mallit ja rakenteet lasten osallisuuden vahvistumiseksi.....	43
	Lähteet.....	45
	Lasten osallistumisoikeuksiin liittyviä asiakirjoja.....	52

LUKIJALLE

Lapsen osallisuus on sekä lapsen perus- ja ihmisoikeus että osa jokaisen lapsen ja nuoren arkielämää. Lapsen osallisuudessa on kyse ennen kaikkea siitä, miten lapsi voi olla mukana omaan elämäänsä vaikuttavissa asioissa ja kokea pääsevänsä osallistumaan. Usein lapsen osallisuus mahdollistuu meidän aikuisten myötävaikutuksella niin arkisissa tilanteissa kuin juridisissa menettelyissäkin.

Kansallisen lapsistrategian yhtenä keskeisenä tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Lasten ja nuorten osallisuus ja osallistuminen tulee ottaa vakavasti kaikilla yhteiskunnan ja hallinnon tasoilla, ja ne asettavat valmistelulle ja päätöksenteolle tärkeän haasteen.

Tämä julkaisu kokoaa yhteen lapsen osallisuutta koskevaa tutkimusta ja kirjallisuutta, ja esittää kiperiä kysymyksiä jatkotyölle. Haluan kiittää tekijöitä ansiokkaasta selvityksestä ja toivon kansallisen lapsistrategian puolesta, että voimme aidosti tarttua selvityksen asettamaan haasteeseen. Tästä on hyvä jatkaa yhteistä työtä lapsen osallisuuden edistämiseksi Suomessa.

4.8.2020 Helsingissä

Johanna Laisaari

Kansallisen lapsistrategian pääsihteeri

1 Lapset yhteiskunnan jäseninä

1.1 Johdanto

Lapsistrategian tavoitteena on vahvistaa lasten osallisuutta ja luoda tapoja, joilla monenlaiset lapset saavat samanarvoisia välineitä ja mahdollisuuksia osallisuutensa toteutumiseksi. Lasten tuottama tieto tulisi ymmärtää yhtä tärkeäksi aikuisten tuottaman tiedon kanssa eikä ketään tulisi sulkea ulos päätöksentekoprosesseista vain ikärajojen perusteella. Lapsen tapa hahmottaa maailmaa on samanarvoinen aikuisten tapojen kanssa.

Tämän julkaisun tarkoituksena on tuoda esiin lasten osallisuuden merkitys yhteiskunnassa, kuvata osallisuuden moniulotteisuutta ja tärkeyttä sekä selkeyttää osaltaan ymmärrystä lasten osallisuudesta lapsistrategian valmistelussa. Julkaisun lopussa esitetään suosituksia ja toimenpide-ehdotuksia, joiden avulla voidaan toteuttaa lasten osallisuus strategian valmistelun yhteydessä sekä luoda tapoja lasten osallisuuden vahvistamiseksi yhteiskunnassa myös laajemmin. Kuten Esa Iivonen ja Kirsi Pollari ovat lapsistrategian oikeudellista perustaa selvittäneessä raportissaan todenneet, lasten kuuleminen on merkittävä osa lapsistrategian valmistelua. Heidän mukaansa on syytä kiinnittää erityistä huomiota niiden lasten ja lapsiryhmien näkemysten selvittämiseen, joiden näkemykset usein jäävät päätöksenteossa vähemmälle huomiolle, ja he korostavat, että lapsen mahdollisuus ilmaista itseään ja saada näkemyksensä huomioon otetuiksi on olennainen edellytys lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle. (Iivonen & Pollari 2020, 23.) Tämä näkemys on käsillä olevan raportin lähtökohta.

Lapsistrategian tarkoituksena on ohjata lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskevaa ja heihin vaikuttavaa politiikkaa ja toimintaa. Lapsistrategiassa lasten osallisuudella on keskeinen rooli. Tavat, joilla osallisuus ja lasten mukanaolo määritellään sekä yhteiskunnallisissa kysymyksissä, heidän arjessaan että heille tarjotuissa palveluissa, vaikuttavat ymmärrykseen lapsuudesta ja toisin päin. Tapa, jolla lapsuutta määritellään, vaikuttaa siihen, miten osallisuus ja lasten mahdollisuudet olla mukana eri tasoisissa kysymyksissä ymmärretään.

Lapsilla tarkoitetaan tässä raportissa kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön mukaisesti kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä. YK:n lapsen oikeuksien sopimusta valvova lapsen oikeuksien komitea on korostanut yleiskommentissaan, ettei lasten oikeudelle osallistua voida asettaa ikärajoja (yleiskommentti nro 12 (2009) Lapsen oikeus tulla kuulluksi). Kaiken ikäisten lasten tulee saada olla mukana, kokea osallisuutta, saada ikäänsä vastaavaa tietoa ja pystyä myös ilmaisemaan näkemyksensä

ikänsä vastaavasti. Lapsuutta määrittävät erilaiset ikärajat, kuten rikosoikeudellisen vastuun alkaminen 15 vuoden iässä tai lapsilisän päätyminen 17 vuodessa, jotka haastavat myös ymmärrystä lasten osallisuudesta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa korostetaan, että lähtökohtana lasten kuulemisessa on pidettävä lasten kykyä ilmaista mielipiteensä. Tästä huolimatta iän perusteella tehdään usein olettamuksia eri ikäisten ihmisten kyvyistä, haluista ja mahdollisuuksista ottaa osaa, vaikuttaa tai kertoa näkemyksensä.

Ikärajat vaikuttavat myös siihen, millainen näkemys yhteiskunnassa vallitsee ”sopivasta” lapsuudesta (Keltikangas-Järvinen 2012), sillä lasten asema yhteiskunnassa on aikaan ja paikkaan sidottu myös ikärajojen osalta. Historiallisesti tarkasteltuna monilla iältään nuorilla ihmisillä on esimerkiksi ollut velvollisuus osallistua taloudelliseen toimintaan ja työntekoon, koska ”lapsuus” on ajanjaksona ollut kohtuullisen lyhyt (Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013). Yhteiskunnan muutoksen ja kehityspsykologisen ymmärryksen lisääntymisen myötä vahvistui puolestaan näkemys lapsesta suojelun kohteena. Suojelun tarpeen tunnistamisen myötä sopivana lapsuutena alettiin pitää mahdollisuutta leikkiin, vapautta aikuiselämän työnteolta sekä viattomuutta suhteessa aikuisuuteen liittyviin elämän osa-alueisiin. Osittain historiallisen painolastin (lapsuus oli kohtuullisen lyhyt elämänvaihe) vuoksi, lapsiin alettiin suhtautua suojeltavina objekteina, jotka saivat osakseen erityiskohtelua ja huolenpitoa (Strandell 1995). Tällainen ajattelu on ollut vallalla aina 1980-luvulle saakka, jolloin sitä alettiin haastaa aiempaa vahvemmin yhteiskunnallisen lapsuudentutkimuksen piirissä (Alanen & Karila 2009). Tavoitteena oli ymmärtää lapset sekä olevina (being) että tulevina (becoming) subjekteina, joilla on paikkansa ja roolinsa sekä nykyisinä lapsina että tulevina aikuisina (Evans & Spicer 2008; Alanen & Karila 2009). Samalla lapsuutta alettiin tarkastella pysyvänä yhteiskunnallisena rakenteena (Alanen & Karila 2009; Strandell 2012). Tällä hetkellä sekä Suomessa että Suomen kaltaisissa länsimaisissa yhteiskunnissa lapsia on enenevässä määrin alettu tunnistaa toimijoina ja subjekteina, jotka voisivat halutessaan ottaa osaa myös yhteiskunnallisiin prosesseihin. Jalansijaa on saanut ajattelu, jossa lapset tunnistetaan kykenevinä hoitamaan omia asioitaan, edustamaan muita lapsia institutionaalisissa rakenteissa ja ottamaan osaa lasten asioiksi miellettyihin teemoihin. Lapset voidaan tunnistaa kyvykkäinä ja aikaansaavina yksilöinä, joita ei voida yhteiskunnallisissakaan kysymyksissä sivuuttaa (Alanen & Karila 2009).

Lapsuus on ikävaiheena erityinen, mutta lapsuuden erityisyys ei saa johtaa lasten aliarvioimiseen tai heidän eristämiseensä ulos yhteiskunnallisesta keskustelusta vain ikärajojen perusteella (Bardy 1996, 191; Lallukka 2003, 207). Lasten osallisuuden tarkastelussa voidaan lähteä ideasta, joka perustuu lapsen autonomian kunnioittamiseen. Lapsi on omalla tavallaan ja itsessään ”täydellinen” ja hänen tapansa hahmottaa maailmaa on yhtä legitiimi kuin aikuisenkin, vaikka aikuisen ja lapsen tavat tehdä havaintoja saattavat olla erilaiset. (Bardy 1996, 191–192; ks. Lallukka 2010.) Lapsen autonomian kunnioittaminen voi auttaa yhdistämään vaatimukset lasten suojelusta ja

osallisuudesta. Lapset voivat olla yhtä aikaa molempia: heillä on lain suoma erityis-
 asema suojelun kohteina, mutta samalla heillä tulee olla mahdollisuuksia vaikuttaa it-
 selleen merkityksellisiin asioihin. Lapsen toimijuutta korostavassa näkökulmassa aja-
 tellaan, ettei lasten maailmasta tule lähtökohtaisesti sulkea pois niin sanottuja aikuis-
 ten asioita (osallisuus), mutta että asiat tulee esittää heille ikätasoon ja kompetenssiin
 sopivilla tavoilla (suojaus). Esimerkiksi ilmastonmuutokseen, pandemiaan tai talousla-
 maan liittyvät kysymykset koskettavat lapsia, he ovat niistä kiinnostuneita ja he tarvit-
 sevat niistä tietoa. Asiat tulee kuitenkin kuvata heille suojelun näkökulma huomioiden.
 Lapsia ei jätetä yksin käsittelemään asioita vaan niitä käsitellään aikuisten kanssa yh-
 dessä. Aikuinen mahdollistaa ja tukee lasten osallisuuden pyrkimyksiä, mutta tekee
 sen huomioiden lapsen oikeuden tulla suojelluksi.

Lasten autonomiaa kunnioittava näkökulma johtaa keskusteluun myös lasten mielipi-
 teiden ja tiedon suhteesta aikuisten mielipiteisiin ja tietoon: Kenellä on tarpeeksi tietoa
 käsiteltävästä asiasta, jotta hän osaa ottaa kaiken tarvittavan huomioon? Kuka pystyy
 tekemään päätöksiä? (Archard & Skivenes 2009). Lasten osallisuudesta puhuttaessa
 tulisi huomioida, että asioita voidaan tietää eri tasoilla ja eri paikoissa. Tällöin tieto ei
 ole luonteeltaan dikotomista ("joko–tai") vaan inklusiivista ("sekä–että") (Mohan 1999).
 Lasten tuottama tieto on aikuisen tiedon rinnalla vaikuttamassa ymmärrykseen, ja se
 tulisi osata jäsentää systemaattisesti osaksi myös yhteiskunnallista päätöksentekoa.
 Ymmärrykseen tiedon merkityksestä palataan jäljempänä tarkemmin.

Ymmärrykseen osallisuudesta vaikuttaa ajattelumalli, jossa asioita tarkastellaan. Ajat-
 telumallilla tarkoitetaan yksinkertaistaen ajatuksia ohjaavaa jäsenystä eli niitä näkö-
 kulmia, joiden avulla tietoa jäsennetään ja asetetaan kontekstiin. Malli vaikuttaa siten
 siihen, miten tiettyä ilmiötä – vaikkapa lasten ja nuorten harrastuksia – lähestytään ja
 hahmotetaan. Harrastamisen tarkastelu tarjoaakin hyvän esimerkin ajattelumallien
 merkityksestä, sillä harrastaminen ja vapaa-aika ovat keskeisiä lasten elämänalueita
 (Lapsiasiavaltuutettu 2020). Tulkinnat ja merkitykset harrastamisesta jäävät kuitenkin
 helposti yksipuolisiksi esimerkiksi pohdittaessa lasten osallisuuden näkökulmasta.
 Harrastaminen ja vapaa-ajanvietto ovat paitsi lasten arkea myös aikuisten lapsille jär-
 jestämää toimintaa. Riippuen siitä, kumpi ajattelumalli tarkastelun taustalla vaikuttaa,
 harrastaminen saa erilaisia merkityksiä.

Keskustelu harrastamisesta tuo näkyviin useita osallisuuteen liittyviä ristikkäisiä pyrki-
 myksiä. Vapaa-ajan käyttötapoja, kuten harrastamista, kuvattaessa yhteiskuntaan
 muodostetaan samalla hyvään lapsuuteen kuuluvia tapoja. Jos harrastamisen ajatel-
 laan tarkoittavan aikuisjohtoista, säännöllistä ja eteenpäin kehittävää toimintaa, jossa
 lapset ovat toiminnan kohteena, tullaan samalla määritelleeksi, millaiseen toimintaan
 lasten toivottaisiin kiinnittyvän. Tällöin esimerkiksi omaehtoinen ja vapaaehtoinen har-
 rastaminen, kuten skeittailu, parkour, erilaiset pelit tai keppihevoseset, eivät näyttäyty
 harrastuksena samalla tavalla kuin järjestetty ja aikuisjohtoinen toiminta. Ne kuitenkin

tulevat tunnistetuksi harrastuksina, jos niiden ympärille luodaan rakenteet. Parkour tai keppihevokset ovat harrastuksia, jos niitä harrastetaan johdetusti ja säännöllisesti. Jos taas tekeminen on epäsäännöllistä tai omaehtoista, ei niitä aina mielletä harrastuksiksi. Näkökulma siis vaikuttaa siihen, millainen toiminta ymmärretään harrastamiseksi ja mihin lapsia kannustetaan osallistumaan. Samalla muunlainen tekeminen jää tarkastelussa paitsioon. Tarkastelua kehystävän ajattelumallin ymmärtäminen on huomionarvoista silloin, jos päätetään lähteä valmistelemaan toimenpiteitä esimerkiksi lasten harrastamisen edistämiseksi. Tällöin on huomioitava, mitä harrastamisella tarkoitetaan ja miten lapset harrastamiseen suhtautuvat, jotta vältetään tekemästä tiedostamattomia ja normatiivisia kaikkia lapsia koskevia linjauksia.

Samalla harrastaminen tuo näkyviin lasten eriarvoisuuden myös toisella tavalla. Esimerkiksi pienituloisuus, vamma, sairaus tai tausta voivat olla monelle lapselle esteitä viettää sellaista vapaa-aikaa kuin haluaisi (esim. Vammaisfoorumi 2019). Vaikka harrastamisen mahdollistamisella on myös tasa-arvoistava vaikutus, on harrastamista ja siihen liittyviä linjauksia pohdittaessa huomioitava myös lasten mukanaolo ja mahdollisuudet vaikuttaa harrastamiseen liittyviin päätöksiin. Samalla on luotava sellaisia mahdollisuuksia ja tapoja, joiden avulla lasten harrastaminen ei jäisi toteutumatta vamman, sairauden tai perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Tämä voi vaatia myös harrastamisen määrittelyä uudelleen.

Harrastaminen paljastaa osaltaan eri ajattelumallien merkityksen lasten osallisuuden monitahoisuuden ymmärtämiseksi. Harrastaminen itsessään voidaan nähdä positiivisena ja tavoiteltavana tekemisenä, johon kaikilla lapsilla tulisi olla mahdollisuus. Samaa aikaan, näkökulmasta riippuen, sitä voidaan tarkastella myös lapsuutta määrittävänä normatiivisena näkökulmana lasten vapaa-ajanviettoon. Erilaisten ajattelumallien tunnistaminen auttaa ymmärtämään, että lasten osallisuutta voidaan lähestyä monesta näkökulmasta, ja on aina valintakysymys, millaiseen näkökulmaan tai ymmärrykseen päätös perustuu. Valinta ei koskaan ole arvovapaa, vaan huomioon tulee ottaa erilaiset näkökulmat, joiden pohjalta päätös saadaan aikaiseksi.

Myös instituutioiden voidaan ajatella antavan lasten osallisuudelle ajattelua ohjaavan mallin. Lapset elävät sekä suuren osan (arki)päivästään että suuren osan lapsuuttaan erilaisissa instituutioissa, esimerkiksi päiväkodissa ja koulussa (Alanen & Karila 2009). Instituutioiden avulla ja niiden sisällä määritellään myös ymmärrystä siitä, missä, miten ja mihin lapset voivat vaikuttaa ja ottaa osaa. Samoin niissä tuetaan ja edistetään myös lasten mahdollisuutta kokea kuuluvansa joukkoon ja olevansa osa yhteisöä.

Ajattelumallien ja niitä välittävien lapsuuden instituutioiden ohella ymmärrystä lasten osallisuudesta ohjaa myös lapsikäsitys. Lapsikäsitys on osa sellaista käsitteellistä vii-

tekehystä, johon kuuluvat maailmankuva, maailmankatsomus ja ihmiskäsitys. Yleisesti voidaan sanoa, että ihmiskäsitys on yksilön tai yhteisön käsitys siitä, mikä on ihmisen olemus, alkuperä ja päämäärä, ja mikä asema ihmisellä on suhteessa toisiin ihmisiin ja ympäristöön. Vallitseva lapsikäsitys ei kuitenkaan muodostu annettuna vaan vaatii yhteistä keskustelua ja pohdintaa. (Pulkkinen 2018, 9.) Lapsikäsitys ohjaa palveluita ja lapsipolitiikkaa myös laajemmin. Palvelujärjestelmän muutos, lasten osallisuutta tukevien toiminnallisten menetelmien käyttöönotto ja osallisuuden vahvistaminen vaativat myös yhteisen lapsikäsityksen muodostamista (Itla tulossa, 2020).

Lapsikäsitystä ja viitekehyksiä voidaan tarkastella myös vallalla olevien puhetapojen tai diskurssien lävitse. Yhteiskunnallinen keskustelu perustui vielä 1990-luvun alku-puolella suojeludiskurssille (protection), jossa lapsi yksilönä nähtiin suojelun kohteena ja lapsuus väliaikaisena elämänvaiheena matkalla kohti aikuisuutta (Lehtinen 2009; Satka ym. 2011). 2000-luvulle tultaessa alkoi puolestaan korostua lasten osallistumisen (participation) näkökulma, ja lasten tunnistamista toimijoina alettiin korostaa (Alanen & Karila 2009; Itla 2020). Lisäksi on vahvistunut lapsikäsitys, joka korostaa lasta yksilöoikeuksien haltijoina, joiden mielipiteitä ei hallinnollisissa tilanteissa ja kysymyksissä voida sivuuttaa (Strandell 2012).

Kaiken kaikkiaan lapsuus on muuttunut aikojen saatossa erityisesti lapsuudeksi määritellyn ajanjakson muuttumisen myötä. Sen sijaan lapsuuteen on aina liittynyt jännitteitä ja ristiriitoja; millaiset asiat ovat sopivia lapsille, ja millaisilta asioilta heitä puolestaan pitäisi suojella? Kysymykset ovat vaihdelleet ajan saatossa, mutta keskustelu on ollut aina käynnissä. Tässä raportissa tarkastellaan lasten osallisuutta lapsistrategiassa kuvaamalla ensin lyhyesti osallisuuden oikeudellista perustaa (1.2) sekä lapsistrategian näkökulmaa osallisuuteen (1.3). Tämän jälkeen 2. luvussa tarkastellaan tapoja ymmärtää lasten osallisuus. Seuraavassa 3. luvussa keskitetään huomio osallisuuden vahvistamisen tapoihin ja 4. luvussa palataan vielä osallisuuden tarkasteluun lapsistrategiassa. Raportin loppuun esitetään linjauksia lasten osallisuuden edistämiseksi yhteiskunnassa sekä ehdotetaan tapoja lasten osallisuuden tukemiseksi lapsistrategian valmistelussa.

1.2 Osallisuus lapsen perus- ja ihmisoikeutena

Esa Iivonen ja Kirsi Pollari

Lapsen osallisuus ei ole vain yhteiskunnallinen vaan myös oikeudellinen kysymys. Osallisuuden vahvistaminen perustuu kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin, ja kansallinen lainsäädäntö pyrkii varmistamaan, että osallisuus toteutuisi lasten ja nuorten arjessa.

Nykyinen, lapsen oikeuksia ja subjektiutta korostava lapsikäsite auttaa tunnistamaan osallisuuden sidonnaisuuden kansainväliseen ja kansalliseen sääntelyyn. Lapsen oikeus osallistua on keskeinen lapsia koskeva perus- ja ihmisoikeus, joka perustuu Suomen perustuslain (731/1999) lisäksi myös muuhun kansalliseen lainsäädäntöön ja useisiin suosituksiin ja ohjelmiin.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59–60/1991, jäljempänä lapsen oikeuksien sopimus), useat muut ihmisoikeussopimukset ja perustuslaki velvoittavat toimiin, joilla lasten osallisuutta vahvistetaan ja tuetaan.

Lasten ja nuorten osallisuuden kannalta keskeisiä perus- ja ihmisoikeussäännöksiä

- Perustuslain 6.3 §: lasten oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti
- Perustuslain 2.2 §: yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen
- Perustuslain 14.4 §: julkisen vallan velvollisuus edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon
- Perustuslain 20.2 §: mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon
- EU-perusoikeuskirja 24.1 artikla: lapsen mielipiteen kunnioittaminen
- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12.1 artikla: lapsen oikeus ilmaista vapaasti näkemyksensä ja näkemysten huomioon ottaminen sekä 12.2 artikla: lapsen kuuleminen lasta koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa
- Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva YK:n sopimus 25 artiklan a-kohta: oikeus vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin
- Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan YK:n yleissopimuksen 7 artiklan c-kohta: naisten oikeus osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan
- Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen 7.3 artikla: lasten osallisuus, 12 artikla: yhdenvertaisuus lain edessä – tuettu päätöksenteko, 19 artikla: eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä, 29 artikla: osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään, 20 artikla: henkilökohtainen liikkuminen
- Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja 15.3 artikla: vammaisten henkilöiden oikeus osallistua yhteiskunnalliseen elämään
- Biolääketiedesopimus 6 artikla: mm. alaikäisen suostumus terveyteen kohdistuvaan toimenpiteeseen)
- Vähemmistöpuiteyleissopimus 15 artikla: oikeus yhteiskunnalliseen osallistumiseen, 17.2 artikla: oikeus osallistua kansalaisjärjestöjen toimintaan

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artikla takaa jokaiselle lapselle, joka kykenee muodostamaan näkemyksensä, oikeuden ilmaista ne vapaasti kaikissa häntä koskevissa asioissa ja oikeuden saada oman näkemyksensä huomioon otetuksi. Lapsen näkemykset häntä koskevissa asioissa on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (12 artiklan 1 kappale). Sopimuskohta velvoittaa myös antamaan lapselle mahdollisuuden tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa (12 artiklan 2 kappale).

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artikla liittyy erityisesti sopimuksen 13–17 artikloihin: lapsen oikeuteen ilmaista vapaasti mielipiteensä (13 artikla), ajatuksen-, oman-tunnon- ja uskonnonvapauteen (14 artikla), yhdistymisvapauteen ja rauhanomaiseen kokoontumisvapauteen (15 artikla), yksityisyydensuojaan (16 artikla) ja oikeuteen saada tietoa monenlaisista kansallisista ja kansainvälisistä lähteistä (17 artikla).

Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvova ja edistävä YK:n lapsen oikeuksien komitea on julkaissut laajan yleiskommentin lasten osallistumisoikeuksista (yleiskommentti nro 12 (2009) Lapsen oikeus tulla kuulluksi). Kyseisessä yleiskommentissa on muun muassa määritelty lasten kuulemista ja osallistumista koskevia perusedellytyksiä (kohdat 132–134). Edellytykset koskevat sekä yksittäistä lasta että lapsiryhmiä. Komitean mukaan lapsille on annettava ymmärrettävää ja riittävää tietoa siitä, että heillä on oikeus kertoa näkemyksensä, sekä siitä, miten ne otetaan huomioon. Lasten tulee myös saada tietää, miten he voivat osallistua ja mitä vaikutuksia heidän osallistumisellaan on. Lasten kuuleminen ja osallistuminen on mukautettava heidän ikätasolleen sopivaksi. Lapsia ei saa pakottaa ilmaisemaan näkemyksiään, vaan osallistumisen on oltava heille vapaaehtoista. Lasten näkemyksiin on suhtauduttava kunnioittavasti ja lapsia tulee kuulla yhdenvertaisesti heille merkityksellisissä asioissa.

Lapset eivät ole yhtenäinen ryhmä, ja siksi on tärkeää varmistaa, että kaikille lapsille tarjotaan mahdollisuus esittää näkemyksensä ilman minkäänlaista syrjintää. Esimerkiksi lapset, jotka vammansa vuoksi kommunikoivat muutoin kuin puheella, saattavat tarvita enemmän tukea näkemystensä ilmaisemiseen. Lapsella on oikeus saada iän ja kehitystason mukaista ohjausta ja neuvontaa, joka auttaa häntä tuomaan esiin ajatuksensa. Aikuisten tehtävänä on kannustaa lasta näkemystensä ilmaisemiseen. Komitea on korostanut, että mielipiteen ilmaisemisen tulee olla lapselle turvallista, eikä häntä saa asettaa vaaraan esimerkiksi lastensuojeluasiassa kuultaessa (yleiskommentti nro 12 (2009), kohta 134 h).

Ikä ei yksin ratkaise lapsen näkemysten merkitystä. Myös lapsen tiedot, kokemus, ympäristö, sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät sekä tarjolla oleva tuki vaikuttavat siihen, millä tavalla lapsella on näkemysten muodostamiseen. Lisäksi on otettava huomioon, millaisia ja miten laajoja sekä kauaskantoisia vaikutuksia käsiteltävällä asialla on lapseen.

Lapsen oikeuksien komitea pitää osallistumista prosessina, johon kuuluu lasten ja aikuisten välistä, vastavuoroiseen kunnioitukseen perustuvaa tiedon jakamista ja vuoropuhelua. Näissä prosesseissa lapset voivat oppia, miten heidän näkemyksensä ja aikuisten näkemykset otetaan huomioon ja miten ne vaikuttavat lopputulokseen (yleiskommentti nro 12 (2009), kohta 3).

Lapsen oikeuksien sopimuksen myötä lasten näkemysten kuuleminen ja huomioon ottaminen on vahvistunut Suomessa. Lasten kuulemiseen sekä mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota. Suomen perustuslain (731/1999) mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännöksellä halutaan korostaa, että lapsia tulee kohdella sekä aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina, yhtäläiset perusoikeudet omaavina ihmisinä että keskenään yhdenvertaisesti. Jokaisesta lasta tulee kohdella yksilönä, ei passiivisena toiminnan kohteena (HE 309/1993 vp, s. 44–45).

Perustuslain perusoikeussäännöksen lisäksi useissa eri substanssilaissa on velvoitteita, jotka koskevat lapsen osallistumisoikeuksia. Muun muassa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa, lastensuojelulaissa, sosiaalihuoltolaissa, mielenterveyslaissa, potilaslaissa¹, sosiaalihuollon asiakaslaissa² sekä nuorisolaissa on säädetty lapsen tai nuoren oikeudesta osallistua ja vaikuttaa. Lapsen osallisuutta ja osallistumista pyritään turvaamaan myös varhaiskasvatuslaissa, koulutusta koskevassa lainsäädännössä ja kuntalaissa, joissa on hahmoteltu erilaisia tapoja osallisuuden turvaamiseen. Rikos- ja prosessioikeudellinen sääntely sekä turvapaikkaan ja maahanmuuttoon liittyvät säädökset puolestaan sivuavat useissa kohdin nimenomaan heikommassa asemassa olevien lasten osallisuutta.

Lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisen kannalta on keskeistä, että kaikki lapsiin vaikuttava kansallinen lainsäädäntö on sopusoinnussa lapselle ihmisoikeussopimuksissa turvattujen oikeuksien kanssa ja heijastaa kaikilta osin niiden keskeisiä periaatteita. Lainsäädännön tulee turvata yhdenvertaisesti kaikille lapsille mahdollisuus ilmaista näkemyksiään ja mielipiteitään heihin liittyvissä asioissa. Hyvätkään rakenteet lasten osallistumisen mahdollisuuksien turvaamiseksi eivät yksistään takaa sitä, että lapsi tosiasiallisesti kokee osallisuuden toteutuvan. Lainsäädännön ja palveluiden kehittämisen lisäksi lapsiystävälliseen toimintaan tulisi turvata myös riittävät resurssit. Erityisen suuri merkitys on lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten asenteilla ja vuorovaikutustaidoilla, mikä korostaa myös koulutuksen merkitystä (ks. myös OM 2020:10). Osallisuus edellyttää aikuisilta valmiutta kohdata lapsi vuorovaikutuksessa. Lapselle tulee myös syntyä tunne asioiden etenemisestä ja mahdollisuuksistaan vaikuttaa omiin asioihinsa. Lapsen osallistuminen ei ole yksiulotteinen ilmiö, vaan lapsi ja tilannekohtaisesti muuntuva prosessi, jota aikuiset voivat toiminnallaan tukea ja edistää.

---

¹ Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)

² Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)

1.3 Lapsistrategiassa huomioitavia näkökulmia

Lapsistrategiassa osallisuutta tulee tarkastella sekä ryhmän että yksilön näkökulmista. Osallisuutta on vahvistettava erityisesti sellaisten ryhmien osalta, jotka jäävät usein syrjään. Samalla voidaan luoda tapoja ja malleja, joilla yksittäiset lapset saavat äänensä kuuluviin ja voivat kokea osallisuutta.

Lasten ja nuorten osallisuuden edistäminen ja osallisuuden esteiden poistaminen ovat lapsistrategian keskeisimpiä arvolähtökohtia ja tavoitteita. Useissa tutkimuksissa on esitetty huoli siitä, että mahdollisuus vaikuttaa ei toteudu yhdenvertaisesti eri lapsiryhmien välillä, vaan osa lapsista ja nuorista joutuu kamppailemaan osallistumisoikeuksiansa puolesta muita enemmän (mm. OM 2020:10; Kanste ym. 2017). Yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet ovatkin iso kysymys lasten osallistumisoikeuksien toteutumisessa. Kuinka lasten osallisuutta voidaan tukea varhaislapsuudesta alkaen, jotta heillä olisi kehittyvien valmiuksiansa mukaisesti mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon? Lapsistrategialla voidaan tukea lasten ja nuorten yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien toteutumista.

Punaisena lankana lapsistrategiassa tulee vahvistaa aikuisten ymmärrystä ja menettelytapoja lasten kuulemisen, osallisuuden ja vaikuttamisen kysymyksissä. Näkökulma tukeutuu ajatukseen siitä, ettei ole olemassa yhtä ryhmää ”lapset”, jota voitaisiin kohdella samoista lähtökohdista. Jokainen alle 18-vuotias suomalainen kuuluu ryhmään ”lapset”, mutta on samaan aikaan oma erityinen henkilönsä, jonka näkemykset tulee huomioida. Toinen punainen lanka osallisuutta lapsistrategian kannalta tarkasteltaessa muodostuu eri tavoin keskivertoa heikommassa asemassa olevien lasten osallisuuden vahvistamisesta. Oleellista on huomioida, että osallisuuden vahvistamisen tavat, jotka palvelevat erityistä tukea tarvitsevia, palvelevat kaikkien muidenkin lasten osallisuuden vahvistumista.

Erityistä tukea tarvitsevien tai muita heikommassa asemassa olevien lasten osallisuuden ja kuulemisen huomioimisen tärkeys näkyy Suomen YK:n Lapsen oikeuksien komitealta saamissa huomautuksissa (YK:n päätelmät ja suositukset 4. maaraporttiin 2008, 2; myös Lapsiasiavaltuutettu 2020, 18). Niissä kehoitetaan kiinnittämään huomiota erityisesti etnisiin vähemmistöihin, maahanmuuttajataustaisiin lapsiin ja turvapaikkaa hakevien lasten oikeuksiin sekä lasten mielipiteiden kunnioittamiseen tai lasten laitoshoidon kysymyksiin. Lisäksi komitea kehottaa lausunnossaan Suomea torjumaan kaikkia syrjinnän muotoja, mukaan lukien vammaisiin lapsiin, maahanmuuttajajä pakolaislapsiin sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluviin lapsiin kohdistuvaa syrjintää. Nämä huomiot on syytä ottaa vakavasti kansallista lapsistrategiaa valmisteltaessa.

Lapsistrategian valmistelussa on osallisuuden näkökulmasta keskeistä miettiä, miten lasten kokemustietoa voidaan hyödyntää päätöksenteossa. Miten erilaisista taustoista ja lähtökohdista tuleville lapsille annetaan ääni ja mahdollisuus olla mukana? Tavoite liittyy sekä lasten arkeen, lapsille tarjottuihin palveluihin että lasten yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Lasten arjessa voi olla kysymyksiä, joissa heitä olisi syytä kuulla. Miten esimerkiksi yksin maahan tullut alaikäinen turvapaikanhakija voi vaikuttaa omaan kotoutumisprosessiinsa? Tai miten muuten kuin puheella kommunikoiva lapsi tulee huomioiduksi hänen palveluitaan suunniteltaessa tai kykenee osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun? Lisäksi erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla on oltava aito mahdollisuus vaikuttaa omiin palveluihinsa. Samalla on syytä huomioida erilaisten lasten ja lapsiryhmien mahdollisuudet ottaa osaa myös laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Lasten osallisuuteen liittyen on nostettu esiin tarpeet vahvistaa palveluiden sekä oikeudellisten ja hallinnollisten menettelyiden lapsiystävällisyyttä, erilaisia kommunikaatiovälineitä, lasten tiedonsaantia sekä mahdollisuuksia vaikuttaa esimerkiksi lainvalmisteluun (esim. Lapsiasiavaltuutettu 2020, 24; OM 2020:10). Nämä teemat tulee sisällyttää myös lapsistrategian valmisteluun.

Lapsistrategian avulla on mahdollista luoda toimintatapoja, joilla aikuiset pystyvät tunnistamaan lasten näkemyksiä ja myös niin sanottuja hiljaisia signaaleja. Hiljaisilla signaaleilla tarkoitetaan tässä kokemuksia ja näkemyksiä, joita ei ilmaista suoraan johonkin tilanteeseen liittyen tai jotka eivät ole sanallisia huomioita. Lapsi voi esimerkiksi kieltäytyä tapaamasta aikuista ammattilaista tai kertoa kokemuksensa leikin välityksellä. Myös näiden näkökulmien tulisi olla osa yhteistä tiedonmuodostusta ja niiden huomioiminen vahvistaisi lasten osallisuutta. Hieman yksinkertaistaen omista asioista kertominen olisi tällöin lapsilähtöistä, mutta signaalien tunnistaminen ja niihin reagointi puolestaan aikuislähtöistä.

Lasten tuottamaan tietoon tulisi tulevaisuudessa suhtautua muotoutuvana ja mukautuvana käytäntönä, joka on läsnä monenlaisissa päätöksentekoprosesseissa. Saman vaatimuksen tulisi toki koskea kaikkea yhteiskunnallista osallisuutta, myös aikuisten osalta, sillä kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on tarve saada olla vaikuttamassa itseensä ja omaan elämäänsä kohdistuviin asioihin. Yhteiskunnan jäsenten tulisi siksi saada olla mukana erilaisissa päätöksentekoprosesseissa joko edustuksellisesti tai muuten. Lasten osalta vastuu tarjota mahdollisimman muotoutuvia tapoja mukanaoloon liittyy myös lapsuuteen elämänvaiheena. Lapsuudessa lapset oppivat, miten yhteisöjen jäsenenä eletään (Agnew 2002). Lapsuudessa saaduilla kokemuksilla luodaan pohjaa sille, millaisina omat vaikutusmahdollisuudet tunnistetaan aikuisina (Stenvall 2018, 61).

On tärkeää myös tunnistaa, että osallisuuden turvaamisen tavoitteet vaihtelevat eri tilanteissa. Yleisen tason kysymyksissä saatetaan hyödyntää rutiininomaisempaa kuu-

lemista, joka palvelee esimerkiksi valmistelijan tavoitteita silloin, jos tarvitaan päätösten tueksi lasten mielipiteitä tai näkemyksiä. Toisaalta kuulemista tarvitaan osana lasten elämään puuttuvia palveluja, esimerkiksi huostaanottotilanteissa, joissa lasten näkökulmien tulisi tulla selvitettyiksi. Myös lasten arjessa esiin nousevat kysymykset ovat merkityksellisiä ja niiden näkyviin tuleminen tulisi mahdollistaa: lapsilla tulisi olla mahdollisuus tuoda esiin omaan arkeensa liittyviä näkökulmia. Monenlaisista kuulemisen muodoista johtuen mitään kuulemisen tapaa ei pitäisi toteuttaa vailla ymmärrystä siitä, mitä sillä pyritään saavuttamaan. Tavoitteen tulisi lisäksi olla yhteinen ja tarpeeksi selvä sekä aikuisille että lapsille. Erilaisia kuulemisen muotoja ei myöskään ole syytä asettaa arvojärjestykseen, vaan oppia löytämään kuhunkin tilanteeseen sopivin kuulemistapa. Tapa, joka toimii lapsen näkökulman selvittämiseen esimerkiksi hallinnollisissa päätöksissä, ei välttämättä toimi lapsen omien kiinnostuksen kohteiden selvittämiseen.

Parhaimmillaan lapsistrategia auttaa laajentamaan ymmärrystä ”lapsille kuuluvista asioista” sekä ylittämään eri hallinnonalojen raja-aitoja, sillä lasten osallisuuden vahvistaminen vaatii myös viranomaistahojen ja muiden toimijoiden yhteisen työn rakenteita. Lasten elämä ei tapahdu erillisinä silloina tai saarekkeina eikä heidän tarpeensa saada äänensä kuuluviin tai tulla kuulluksi rajaudu tiettyihin ”lasten asioihin”. Lapset voivat olla halukkaita vaikuttamaan sekä itselleen henkilökohtaisesti merkittäviin asioihin että laajoihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin esimerkiksi ilmastopolitiikasta tai talouspolitiikasta. Osallisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää vahvistaa tapoja, joilla aikuiset toimijat, mukaan lukien viranhaltijat ja päätöksentekijät, sitoutuvat edistämään lasten mahdollisuuksia laaja-alaiseen vaikuttamiseen (Lapsiasiavaltuutettu 2020, 15; myös Stenvall 2018).

Osallisuutta ohjaavat periaatteet ovat:

- Aikuisten tiedon ja ymmärryksen vahvistaminen
- Kaikkien lasten osallisuuden tukeminen
- Laaja ymmärrys osallisuudesta

Osallisuudella tavoitellaan:

- Lapsiystävällistä hallintoa
- Lasten yhteiskunnallisen osallisuuden tunnistamista
- Laajempaa näkökulmaa lapsille kuuluvista asioista

2 Ymmärrys lasten osallisuudesta

2.1 Miten osallisuus määritellään?

Osallisuus on kokemus kuulumisesta joukkoon sekä kokemus siitä, että on mahdollisuuksia vaikuttaa itselleen merkityksellisiin asioihin. Kokemus liittyy sekä palveluihin, omaan arkeen että yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Koska osallisuus voidaan määritellä monin tavoin, tulee se määritellä kulloinkin kyseessä olevassa kontekstissa.

Lasten osallisuuden tarkastelu tulee aloittaa käsitteellisen epäselvyyden selventämisestä. Suomen kielessä käsitteitä osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen käytetään usein synonyymeina toisilleen, vaikka niillä kuvailtaisiin sisällöllisesti monenlaisia asioita (Siisiäinen 2015). Osa epäselvyydestä johtuu kansainvälisestä tutkimuksesta ja yleissopimuksista, joissa käytetään käsitettä ”participation”. Participation voidaan kääntää terminä suomeksi sekä osallisuudeksi että osallistumiseksi. Sisällöllisesti ”participation” viittaa kuitenkin osallistumiseen, ja sitä käytetään englanniksi kuvailemaan lasten tekoja ja mukanaoloa. Jos taas käännetään suomenkielinen käsite ”osallisuus”, osuu se lähemmäs englannin käsitettä ”belonging” (kuuluminen johonkin). Osittain kääntämisen haasteiden takia käsitteet osallisuus ja osallistuminen sekoittuvat toisiinsa.

Lapsistrategiassa osallisuus määritellään kokemukseksi kuulumisesta joukkoon sekä kokemukseksi siitä, että on mahdollisuuksia vaikuttaa itselleen merkityksellisiin asioihin. Osallistumista puolestaan käytetään kuvaamaan sellaisia aktiivisia tekoja, joita lapsilla on mahdollisuus tehdä, kuten tapoja ottaa osaa ja kertoa mielipiteensä. Osallistaminen puolestaan tarkoittaa erilaisten mahdollisuuksien tarjoamista mukanaololle. Huomionarvoista on, ettei osallisuuden kokemus aina näy aktiivisena osallistumisena vaan ihminen voi kokea osallisuutta, vaikka ei toimi sen mukaisesti. Lapsistrategiassa osallisuus on kattokäsite, jonka alla sitä tarkastellaan laajasti

1. mukanaolon ja vaikuttamisen mahdollisuuksina
2. osallisuuden kokemuksena.

Lapsi voi kokea olevansa osallinen ja haluavansa vaikuttaa, mutta yhtä lailla hän voi kokea olevansa osallinen mutta jättää mahdollisuudet ottaa osaa hyödyntämättä (myös Stenvall 2018). Nämä näkökulmat kietoutuvat myös toisiinsa. Osallisuuden kokemuksen toteutuminen ylipäänsä vaatii luottamusta siihen, että on mahdollisuuksia

vaikuttaa. Samaan aikaan mahdollisuudet vaikuttaa luovat pohjan osallisuuden kokemuksen syntymiselle. Jotta osallisuus voisi toteutua mahdollisimman monen lapsen kohdalla, tulee siihen kannustaa ja luoda erilaisia väyliä ja tapoja sen mahdollistamiseksi. Tavoitteena lapsistrategiassa on vahvistaa sekä lasten ja nuorten kokemusta osallisuudesta että heidän mahdollisuuksiaan olla mukana ja vaikuttaa.

Lasten osallisuus koskee sekä yksittäisiä lapsia että lapsiryhmiä ja sitä tulee tarkastella sekä yksilön että ryhmän tasolla. Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa lapset on tunnistettu ryhmäksi, jolle kuuluu perus- ja ihmisoikeussopimusten yleisesti turvaamien oikeuksien lisäksi myös erityisiä oikeuksia (ks. Iivonen & Pollari 2020), ja heidän osallisuuttaan ryhmänä tulee vahvistaa. Lisäksi yksittäisten lasten osallisuuden tulee olla kaksisuuntaista: Lasten tulee saada tietoa, jotta he voivat muodostaa oman näkökulmansa. Samalla heidän tulee myös kyetä ilmaisemaan mielipiteensä itselleen sopivilla tavoilla, ja heillä tulee olla aina mahdollisuus myös valita, ovatko he mukana vai eivät.

Seuraavaksi hahmotellaan kolme osallisuuskirjallisuudessa esiintyvää tapaa ymmärtää lasten osallisuus. Ensiksi osallisuutta voidaan lähestyä tarkastelemalla sen esiintymistä erilaisissa tilanteissa ja paikoissa. Toisesta näkökulmasta osallisuutta tarkastellaan siihen liittyvien jäsenysten avulla. Kolmanneksi osallisuutta analysoidaan erilaisten roolien näkökulmista arvioimalla, millaisia osallisuuden rooleja lapsille voidaan antaa tai he voivat ottaa.

Ensimmäisestä näkökulmasta osallisuuden mahdollisuuksia voidaan tarkastella suhteessa sekä aikuisten lapsille tarjoamaan tilaan että erilaisten yhteiskunnallisten näkökulmien asettamiin reunaehtoihin osallisuuden toteutumiseksi (Thomas 2007; 2012; 2017). Tällöin aikuisten näkemykset sekä rajoittavat että tukevat sitä, mikä ylipäänsä näyttäytyy tarkoituksenmukaisena osallisuutena ja missä heidän osallisuutensa voi tulla näkyviin. Lasten osallisuuden esiintymistä voidaan tarkastella myös sekä poliittisena että sosiaalisena osallisuutena. Näin määritellen poliittisen osallisuuden ulottuvuudella lasten tulisi pystyä vaikuttamaan asioihin ja tulla tunnistetuiksi yhteiskunnallisina toimijoina. Sosiaalinen osallisuus puolestaan tunnistaa lasten arjen yhteisöt ja näkökulmat keskeisiksi. Osallisuus rakentuu tällöin eri yhteyksissä erilaisista lähtökohdista, mutta on läsnä kaikissa niissä paikoissa, joissa lapset elämäänsä elävät (Thomas 2007):

1. arkisissa ihmissuhteissa
2. erilaisissa arkisissa instituutioissa (esimerkiksi päiväkotit, koulut), sekä arkisessa kanssakäymisessä että muodollisissa oikeuksissa
3. kohtaamisissa julkisissa palveluissa (esimerkiksi huostaanotto, erotilanteet, erityistarpeet koulutuksessa)

4. julkisessa elämässä yleisillä paikoilla (esimerkiksi naapurusto, kaupunkitila)
5. kaupallisissa tiloissa (esimerkiksi tavaratalot, kauppakeskukset)
6. yhteiskunnallisissa rakenteissa (esimerkiksi valtuustot, järjestöt).

Toisin sanoen, osallisuus on läsnä yhteiskunnan eri tasoilla, mutta ei tule näkyviin niissä kaikissa. Osaltaan tämä johtuu tavoista ymmärtää lasten asema ja mahdollisuudet olla mukana. Lasten osallisuuden näkyminen eri tilanteissa on sidoksissa siihen, miten aikuiset suhtautuvat heidän mukanaoloonsa ja haluunsa vaikuttaa. Aikuiset voivat joko vahvistaa tai heikentää lasten mukanaolon mahdollisuuksia ja osallisuuden kokemuksia.

Lisäksi erilaisissa yhteyksissä voidaan tarkastella sitä, millainen tila lapsilla on toimia tai miten heidän toimintaansa suhtaudutaan. Lasten osallisuuden vahvistuminen eri yhteyksissä kiinnittyy lasten kokemukseen turvallisesta ja luotettavasta tilasta. Lasten tulee voida tuntea olonsa turvalliseksi, jotta heillä olisi edes teoriassa mahdollista kokea osallisuutta (Thomas 2012). Lasten osallisuutta voidaan siis tarkastella ymmärryksenä lasten pystyvyydestä eli siitä, millaisissa tilanteissa ja paikoissa lasten ajatellaan olevan kykeneviä olemaan mukana. Tällaisessa moniulotteisessa osallisuuden tarkastelussa tulisi vahvistaa

1. ymmärrystä osallisuuden tiloista ja mahdollisuuksista
2. laajaa käsitystä ylisukupolvisista suhteista
3. lasten omatoimisen osallisuuden ja järjestetyn osallisuuden käsitteellistä erottelua
4. tunnistamista ja määrittelyä osallisuuden uudenlaisiksi käytännöiksi
5. suhtautumista vaatimuksiin lasten täysivaltaisesta yhteiskunnallisesta jäsenyydestä.

Toisesta näkökulmasta lasten osallisuutta voidaan lähestyä tyypittelemällä erilaisia osallisuuden muotoja ja tarkastelemalla erilaisten typologioiden ryhmittelyä ja jäsenystä (esim. Gretscher 2002; Thomas 2007). Esimerkiksi Roger E. Hartin (1997) osallisuuden tikapuita on käytetty käytännöllisenä ja yleistettävänä tapana teoretisoida ja luokitella lasten osallisuutta. Yksinkertaistaen Hartin tikapuissa jokainen askelma kuvaa yhdenlaista osallisuuden tapaa alkaen alimman puolan manipulaatiosta päättyen ylimmän puolan lapsilähtöiseen päätöksentekoon (Stenvall 2018). Vaikka Hartin tarkoitus oli tikapuillaan kuvata ja ryhmitellä erilaista osallisuutta, yleinen tulkinta tukeutuu ajatukseen, jossa sitä parempaan osallisuuteen päästään, mitä ylemmäs tikapuilla kavutaan (Thomas 2007). Yleinen tulkinta Hartin tikapuista on osaltaan johtanut siihen, että malli jätetään monesti problematisoimatta tai siihen suhtaudutaan valmiina tapana ymmärtää, millaista lasten osallisuuden pitäisi olla (Kiili 2006; 2008; Gretscher 2002; Thomas 2007; Bartos 2016), vaikka tikapuiden tarkoituksena on pikemmin tunnistaa ja auttaa jäsentämään monenlaista tarvetta lasten mukanaololle.

Kolmannesta näkökulmasta osallisuutta voidaan tarkastella tarinana (Kjørholt 2007), jossa mennyt, nykyinen ja tuleva linkittyvät. Lapsille on tarinavertauksessa varattu erilaisia rooleja, joihin suhteessa heidän osallisuutensa tulee näkyviin (myös Lund 2007). Tarinavertauksessa lapset olivat menneessä passiivisia toiminnan kohteita, mutta nykyisyydessä sekä tulevaisuudessa heidän tulisi olla aikuisten kanssa tasa-arvoisia toimijoita. Lapset elävät omaa elämäänsä tässä nykyisyyden ja menneisyyden välitilassa yhtä aikaa sekä osallistuvina subjekteina että suojeltavina objekteina. Tällaista kahtalaista elämisen muotoa voidaan kutsua ”kaksoisrooliksi”, josta käsin lapset neuvottelevat omaa osallisuuden paikkaansa. (Kjørholt 2007, 29.) Kaksoisrooli on antanut lasten osallisuudelle myös symbolisen merkityksen, jossa osallisuutta samaan aikaan sekä liioitellaan että aliarvioidaan. Samalla, kun lapsille ei ole annettu tarpeeksi painoarvoa yhteiskunnallisina osallistujina, osallisuusvaatimusten ulottuminen entistä nuorempiin lapsiin, ja entistä useampiin elämän osa-alueisiin, antaa lapsille jopa liian suuren symbolisen merkityksen. Symbolisen painoarvon lisääntymisen voi nähdä niissä lapsiin liittyvien asioiden määrissä, joihin on ryhdytty lasten osallisuuden parantamiseksi. Toisin sanoen yhteiskuntaan on luotu määrällisesti paljon erilaisia osallisuutta tukevia tapoja sellaisissa asioissa ja teemoissa, jotka aikuiset ovat tunnistanee merkitykselliseksi. Samaan aikaan lapset on jätetty paitsioon sellaisissa yhteyksissä ja kysymyksissä, joita ei ole nähty heille kuuluvina. Jotta välttyttäisiin osallisuuden yli- tai aliarvioimiselta, se tulisi kyetä määrittelemään yksityiskohtaisemmin, ja tunnistaa lapsille erilaisia osallisuuden ”rooleja”, esimerkiksi (Kjørholt 2007, 40):

1. lapset oikeuksien haltijoina (children as bearers of rights),
2. lapset tulevaisuuden kansalaisina (children as future citizens),
3. lapset voimavarana (children as resources),
4. lapset puolustuskyvyttöminä ihmisinä (children as an endangered people).

Tässä jaottelussa lasten osallisuus oikeuksien haltijoina kytkeytyy heidän oman aktiivisen toimijuutensa tunnistamiseen. Lasten rooli on tällöin olla mukana vaikuttamassa heitä koskevissa asioissa. Tulevaisuuden kansalaisina lapset tunnistetaan suojelun näkökulmasta tulevaisuutta varten kehittyvinä ihmisinä. Lapset on opetettava ottamaan vastuuta ja huolehtimaan asioistaan, jotta he kasvaisivat yhteiskunnan aktiiviseksi jäseniksi. Lapset voimavarana -näkökulmassa tunnistetaan lasten roolin kiinnittävän elämänhallintaan ja ”hyvän elämän” tavoitteluun, jossa osallisuutta käytetään keinoon ehkäistä ei-toivottua käytöstä, kuten päihteidenkäyttöä. Puolustuskyvyttöminä ihmisinä -tulkinnassa lapsille tarjotaan mahdollisuus olla lapsia ja toteuttaa osallisuuttaan omalla tavallaan. (Kjørholt 2007.)

Kolme edellä esitettyä näkökulmaa vahvistavat kukin osaltaan lapsistrategiassa huomioitavaa määritelmää osallisuudesta. Ensimmäinen tarkastelu paljastaa, miten lap-

set ovat mukana ja kokevat osallisuutta kaikissa yhteisöissä riippumatta siitä, onko kyseessä arkinen yhteisö, kaupallinen tila vai päätöksentekoeelin. Mahdollisuudet kokea osallisuutta, olla mukana ja vaikuttaa muuttuvat eri yhteyksissä sen mukaan, miten aikuiset tunnistavat lasten osallisuutta. Toinen näkökulma avartaa osallisuuden moninaisuutta. Osallisuutta ei tulisi asettaa janoille vääränlainen–oikeanlainen tai huono–hyvä, vaan sen sijaan on syytä tarkastella osallisuutta erilaisina tapoina ja mahdollisuuksina, joista voidaan valita kulloiseenkin tilanteeseen sopivin. Kolmas näkökulma avaa moninaisuutta vielä lasten toiminnan ja roolien avulla. Lasten rooli on erilainen eri yhteyksissä ja tämän tunnistaminen auttaa hahmottamaan, millaista osallisuutta tavoitellaan tai millaiseen asiaan tai tilanteeseen lasten toivotaan osallistuvan. ”Rooli” tulee tässä yhteydessä ymmärtää erilaisina näkökulmina, joiden avulla lasten mukanaolo eri yhteyksissä tunnistetaan. Kaikki kolme osallisuuden määrittelyn tapaa vahvistavat osaltaan laajaa ymmärrystä osallisuudesta. Osallisuutta on monenlaista, se tulee näkyviin monissa yhteyksissä ja sitä voidaan lähestyä erilaisilla menetelmillä.

Edellä kuvattuja näkemyksiä osallisuudesta voidaan tarkastella myös keino–päämäärä-jaottelulla (esim. Grover 2004, 82; Vanderbeck 2010). Päämääränä osallisuus tarkoittaa itseisarvoista lähestymistapaa, jota kohti pyritään. Keinona osallisuus puolestaan auttaa pääsemään tavoiteltuun päämäärään, joka ei välttämättä liity lainkaan lasten osallisuuden vahvistamiseen. Keino–päämäärä-jaottelu ei tarkoita, että toinen tapa olisi toista parempi, vaan ne auttavat määrittämään, millaisesta osallisuudesta on kulloinkin kyse. Toisin sanoen, lasten osallisuus voi olla päämäärä silloin, jos pyritään lisäämään jonkun aiemmin syrjään jääneen ryhmän mahdollisuuksia osallisuuteen. Jos tavoitteena on puolestaan valmistella esimerkiksi tulevia sukupolvia palveleva ilmasto-laki, lasten osallisuus on keino varmistaa, että valmistelussa huomioidaan heidän näkökulmastaan tärkeimmät seikat.

Osallisuutta tulisikin tarkastella ilmiönä, joka on olemassa monissa erilaisissa paikoissa ja tilanteissa. Ilmiömäinen tarkastelu mahdollistaisi sen tunnistamisen, ettei ole olemassa mitään ennalta määriteltä näkemystä siitä, millaista osallisuuden tulisi olla, missä sen tulisi toteutua tai millaiselle osallisuudelle yhteiskunnassa on tilaa. Lapsille tulisi taata nykyistä enemmän erilaisia osallistumisen, kuulemisen ja vaikuttamisen paikkoja ja mahdollisuuksia (myös Gretscher & Kiilakoski 2012), ja heidän omia näkökulmiaan tulisi ymmärtää paremmin.

Tutkimusten pohjalta voidaan myös tunnistaa lasten osallisuuden mahdollisuudet lähitökohtaisesti eriarvoisina, jolloin vain tietynlaisilla lapsilla nähdään olevan mahdollisuus olla mukana (Thomas 2007). Osallisuutta rajoittavat erilaiset esteet, kuten osallistujilta vaadittavat taidot tai rajattu osallistujien määrä (Bragg 2007). Jos osallisuuden idea otetaan vakavasti ja sen nähdään muodostuvan useasta toisiinsa kietoutuvasta elementistä, kuten oikeuksista, kuulumisen tunteesta, mahdollisuuksista vaikut-

taa itselleen merkityksellisiin asioihin ja oman paikan löytämisestä yhteisössä, on yhteiskunnassa oltava myös rakenteet monenlaisten ihmisten osallisuuden toteutumiseksi. Tämän toteutuminen vaatii kaikkien ihmisten yhteiskunnallisen osallisuuden tarkastelua. Myös aikuisten mukanaolossa ja mahdollisuuksissa vaikuttaa tulee huomioida monenlaiset tavat ja mahdollisuudet. Yhteiskunnallinen osallisuus ei voi olla vain joidenkin yksilöiden etuoikeus, vaan kanavia tuoda mielipiteensä kuuluviin, saada tietoa ja kokea olevansa mukana tulee olla kaikilla.

Erityisen tärkeää monenlaisten mahdollisuuksien huomioiminen on erilaisten lasten kohdalla, sillä esimerkiksi vammaisten lasten, päihderiippuvaisten nuorten, erilaisten sairauksien kanssa elävien tai rikoksilla oireilevien lasten mahdollisuudet osallisuuteen saattavat olla erilaiset. Monenlaisten lasten osallisuutta edistettäessä näkökulman tulee olla laaja. Esimerkiksi kuulumisen tunteeseen vaikuttaa se, millaisten määritelmien tai ”linssien” läpi lasta katsotaan: nähdäänkö hänet vain vammansa, sairautensa tai taustansa läpi vai onko vamma, sairaus tai tausta vain yksi osa häntä. Oleellista on kokemus siitä, että tulee nähdä sellaisena kuin kokee olevansa, eikä jonkin ulkopuolisen määritelmän mukaan (Honneth 1995; Kallio ym. 2020 tulossa). Paitsi oman kokemuksen avulla, ihminen rakentaa identiteettiään myös suhteessa monenlaisiin yhteisöihin, eikä ulkopuolisen ole helppo määritellä, millaiset yhteisöt kukakin kokee itselleen merkityksellisinä (Fraser & Honneth 2003). Jokainen haluaa kokea kuuluvansa yhteisöön, mutta mahdollisuuden valita, mihin yhteisöön haluaa kuulua ja missä asioissa vaikuttaa, tulisi olla avoin. Toisin sanoen, erilaisia väyliä osallisuuden toteutumiseen tulisi tarjota yli ulkoisten määritelmien. Esimerkiksi etninen yhteisö voi olla toiselle ihmiselle tärkeä yhteisö osallisuuden kokemuksen synnyssä, mutta toinen saman taustan omaava rakentaa identiteettinsä ja halunsa vaikuttaa toisin (myös Häkli ym. 2015). Kuulumisen tunteen vahvistaminen on paitsi yksilön myös yhteiskunnan toimivuuden kannalta oleellista, sillä jokaisen tulisi saada kokea yhteiskunta omakseen. Lasten osallisuuden kontekstissa kokemus kuulumisesta joukkoon vahvistaa mahdollisuuksia vaikuttaa.

- Osallisuus päämääränä: itseisarvoinen lähestymistapa, osallisuus itsessään on se, mitä tavoitellaan
- Osallisuus keinona: tapa päästä tavoiteltuun päämäärään, osallisuus on väline, jolla tavoite saavutetaan
- Keino–päämäärä-jaottelu ei ole arvottava. Toinen ei ole toista parempi, vaan molempia tarvitaan.
- Osallisuus on kokemus kuulumisesta joukkoon sekä kokemus siitä, että on mahdollisuuksia vaikuttaa itselleen merkityksellisiin asioihin. Tavoitteena on vahvistaa sekä lasten ja nuorten kokemusta osallisuudesta että heidän mahdollisuuksiaan olla mukana ja vaikuttaa.

2.2 Edustuksellista ja arkista osallisuutta

Osallisuus kattaa koko elämän aina arkisista yhteisöistä ja toimista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon saakka. Osallisuus on edustuksellisia rakenteita kuten oppilaskuntia tai nuorisovaltuustoja laajempi. Alaikäisinä lapsilla ei ole täysiä kansalaisoikeuksia esimerkiksi äänestämiseen, joten lasten mahdollisuuksia olla mukana tulee vahvistaa myös muilla tarkoituksenmukaisilla keinoilla.

Suomessa on kiinnitetty huomiota erilaisten osallisuuden rakenteiden vahvistamiseen. Valtioilla, kunnilla ja järjestöillä on omia osallisuutta tukevia malleja ja rakenteita, kuten kansalliset ja alueelliset lasten parlamentit, kuntien nuorisovaltuustot tai järjestöjen osallisuutta tukevat hankkeet. Osallisuuden rakenteissa saattaa olla eroja eri-ikäisten lasten osallisuuden turvaamiseksi. Niinpä varhaiskasvatustilanne sisältää velvoitteen selvittää lapsen mielipide ja toivomukset ja ottaa ne varhaiskasvatuksessa huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Koulutusta koskevan lainsäädännön mukaan opetuksen järjestäjän on edistettävä kaikkien oppilaiden osallisuutta ja huolehdittava siitä, että kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista. Koulutusta koskevassa sääntelyssä on myös säännöksiä edustuksellisesta osallisuudesta, mikä tarkoittaa, että peruskouluilla, lukioilla ja ammattioppilaitoksilla tulee olla oppilas- tai opiskelijakunta. Toisin sanoen lapsilla tulee olla mahdollisuus sekä ilmaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa että saada olla mukana yleisemmin oppilaitosta tai opetusta koskevissa asioissa.

Oppilas- ja opiskelijakuntatoimintaa on asteittain lisätty eri kouluasteille, ja tällä hetkellä sen tulisi olla toiminnassa jokaisessa koulussa. Peruskoulussa oppilaskuntatyön tulee koskettaa myös alaluokilla opiskelevia. Myös nuorisovaltuustojen roolia on lainsäädännössä vahvistettu, sillä kuntalaki edellyttää, että nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kunnanhallituksen on asetettava nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä. Kunnan on myös huolehdittava sen toimintaedellytyksistä. Nuorisovaltuustojen roolissa ja käytännön työssä on eroja kuntien välillä, mutta pääsääntöisesti nuorisovaltuustoihin valitaan edustajat joko vaaleilla tai oppilaskuntien edustajista.

Lasten osallisuuden erityispiirteenä voidaan pitää ajatusta edustuksellisuudesta, jossa lapset voidaan tietyin, erityisesti ikään liittyvin, reunaehdoin määritellä ”yleiseksi kategoriaksi” (James 2007, 270) ja yksittäinen lapsi tämän kategorian edustajaksi. Tässä ajattelussa esimerkiksi koululuokka muodostaa riittävän samankaltaisen yhteisön, josta voidaan nostaa yksittäinen lapsi tai nuori edustamaan muita. Samoin oppilas-

kunnan hallituksesta voidaan valita edustajat nuorisovaltuustoon ja nuorisovaltuustoista puolestaan kansalliselle tasolle. Näin kertautuva edustuksellinen rakenne tulee niputtaneeksi kaikenlaiset lapset yhdeksi kokonaisuudeksi, josta yksittäinen lapsi voidaan nostaa edustajaksi riippumatta kyseessä olevasta asiasta tai lapsen taustasta. Ajatus edustuksellisuudesta läpäisee näkökulman lasten yhteiskunnallisesta osallisuudesta, vaikka siihen liittyviä rakenteellisia pulmia on alettu myös kritisoida (esim. Kiili 2011; Kallio & Bäcklund 2011; Eskelinen ym. 2012).

Edustuksellisia rakenteita voidaan osallisuuden näkökulmasta tarkastella kahdesta suunnasta. Yhtäältä yksittäiset lapset saattavat tulla tunnistetuiksi passiivisinä, jos he eivät ole mukana järjestetyssä toiminnassa (Eskelinen ym. 2012). Toisaalta aktiivinen osallistuminen on tunnistettu tärkeäksi, koska se on alettu nähdä ratkaisuksi nuorten aikuisten poliittisen osallistumisen laskuun (Pain & Francis 2003; Evans & Spicer 2008). Toisin sanoen lapsia haluttaisiin osallistaa edustuksellisiin rakenteisiin lisää, vaikka kaikkia ei voida ottaa mukaan edustuksellisuuden siitä kärsimättä. Samalla lasten haluttomuus olla mukana kuitenkin nähdään passiivisuutena, vaikka se voi johtua rakenteen vaillinaisista mahdollisuuksista tukea kaikkien lasten osallisuutta. Edustuksellisten rakenteiden rinnalla osallisuutta tulisi tarkastella myös muilla elämän osa-alueilla, kuten palveluissa, yhteiskunnallisissa kysymyksissä laajemmin tai arkisissa yhteisöissä. Osallisuus näillä osa-alueilla voi yhtä lailla vahvistaa lasten kokemusta mahdollisuuksista vaikuttaa ja olla osa yhteisöä.

Mahdollisuus vaikuttaa palveluissa nivoutuu osaksi ymmärrystä niistä tavoista, joilla lapsia voi ”osallistaa” mukaan. Lasten näkökulmien kysymisen tapa ja aito kiinnostus ovat palveluita tarkasteltaessa avainasemassa. Lasten kokemuksiin osallisuudesta palveluiden piirissä vaikuttavat muun muassa asuinalue, sukupuoli, etnisyys, vammaisuus/vammattomuus, seksuaali- ja sukupuoli-identiteetti sekä kumuloituva huono-osaisuus ja sosioekonominen asema (Olli 2019, 133). Kiinnostus lasten näkökulmiin, heidän kokemustensa arvostaminen ja aito vuorovaikutus auttavat antamaan lapsille tilaa muodostaa mielipiteensä ja saada ne kerrotuksi. Lisäksi on syytä huomioida, ettei lasten mukaan ottaminen tarkoita suoraviivaisesti toiminnan laadun arviointia. Läheskään aina enemmän osallistamista ei tarkoita parempaa toimintaa, ellei osallisuuden sisältöä ja tarkoitusta ole määritelty (Czymoniewicz-Kippel 2009). Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei osallisuuden rakenteita ole tarpeen luoda vain rakenteiden vuoksi vaan tavoitteena tulee olla tarkoituksenmukaisen osallisuuden vahvistaminen. Lapset ottavat osaa sellaisissa kysymyksissä, jotka kokevat mielekkäinä, ja tätä tukevia rakenteita tarvitaan. Tällä hetkellä liian usein lasten osallisuutta tarkastellaan aikuisten ajattelutapojen mukaisesti (Olli 2019, 10,15).

Osallisuuteen palveluissa liittyy myös kysymys tiedosta ja tietämisen tavoista. Esimerkiksi erilaiset kokemusasiantuntijat ja kehittäjänuorten ryhmät haastavat aikuisten tuottamaa tietoa. Lapsen elämään puuttuvien palveluiden, kuten terveydenhoidon tai

lastensuojelun, kysymyksissä on erityisen tärkeä oivaltaa lapsen kokemustiedon merkitys sekä oppia tunnistamaan kokemukset tiedon lähteenä ja asettamaan ne osaksi palveluiden kehittämistä sekä lapsen omassa asiassa että laajemmin.

Edustuksellisten rakenteiden tai palvelukohtaamisten lisäksi osallisuutta tulisi tarkastella myös osana lasten arkea. Lapsuudessa koettu arki tarkoittaa eri lapsille erilaisia asioita, ja tämä arjen vaihtelu tulisi tunnistaa paremmin (esim. James 2007, 265). Lapsuus on erilaista riippuen siitä, missä ajassa, paikassa ja tilanteessa lapsi elää. Lisäksi jokainen lapsi kokee oman elämänsä ja siihen vaikuttavat tilanteet henkilökohtaisella tavalla. Samassakin perheessä ja tilanteessa eläneet lapset voivat kokea elämänsä erilaisena. (Stenvall 2018.) Lasten osallisuutta vahvistettaessa tulisi huolehtia siitä, ettei osallisuutta yritetä toteuttaa liian kapeakatseisesti vain tietynlaisena ja tiettyyn elämänalueeseen tai ikään kiinnittyvänä käytäntönä vaan että tarkastelu laajennetaan osallisuuden ilmiön eri puolten ymmärtämiseen ja vahvistamiseen.

Koska lapset elävät alaikäisinä kansalaisina ilman täysiä kansalaisoikeuksia, heidän mahdollisuuksiinsa ottaa osaa päätöksentekoon tulee tukea muilla keinoin (Wood 2011). Lasten näkökulmien tai heille tärkeiden asioiden huomioiminen vaatii monenlaisia tapoja, mutta myös ymmärrystä aikuisten velvollisuuksista. Mahdollisuuden tarjoaminen ei tarkoita, että kaikki lapset tulee ottaa mukaan kaikkeen päätöksentekoon, vaan velvollisuutta etsiä kulloinkin keskustelussa olevan teeman tai aiheen ympäriltä olennaisten lasten kokemusten ja näkemysten äärelle. Tässä lähestymisessä voi hyödyntää myös lapsista, lasten hyvinvoinnista, kokemuksista ja osallisuudesta tehtyä ja valmisteilla olevaa tutkimusta ja näiden teemojen parissa työskenteleviä tutkijoita ja järjestöjä (myös Kiili & Moilanen 2019). Tällä hetkellä tutkimustietoa osataan vielä heikosti sitoa osaksi päätöksentekoa (esim. Tuomisto ym. 2017, 7).

2.3 Osallisuuden erityishuomioita

Huomiota tulee kiinnittää erityisesti niihin lapsiryhmiin, joiden kokemukset osallisuudesta uhkaavat jäädä toteutumatta. Samalla on huomioitava, että jokainen lapsi on myös yksilö, joka kokee elämänsä omalla tavallaan. Lapsiryhmien osallisuutta vahvistettaessa on huomioitava myös ryhmän sisällä yksittäisten lasten erilaisuus ja tarpeet.

Lapsistrategiassa huomio tulee kiinnittää erityisesti sellaisiin lapsiin ja lapsiryhmiin, joiden osallisuus jää usein huomiotta. Samalla on syytä tunnistaa kaksi keskeistä huomiota näkökulman taustalla. Ensimmäinen huomio on, että vaikka lapsi kuuluisi johonkin ”erityisryhmään”, hän on myös yksilö. Ryhmään kuuluminen kertoo, mitä piirteitä ihmiseen liittyy (esimerkiksi ulkonäkö, vamma, sukupuoli tai sairaus), mutta ei kerro,

kuka ihminen on (Arendt 2005). Toisin sanoen myös erilaisten etnisten ryhmien, vammaisten, sairaiden tai muiden erityisryhmien sisällä elää ”ihan tavallisia” lapsia, joilla on samanlaisia toiveita ja oikeuksia osallisuudesta kuin kenellä tahansa. Lapset, kuten kaikki ihmiset, tulisi nähdä sekä samankaltaisuuden että erilaisuuden kautta: kaikki ovat tasavertaisia keskenään, mutta myös suhteellisesti erilaisia yhteiskunnallisten rakenteiden ja roolien määrittelemänä (esimerkiksi ikä, asuinpaikka, sosioekonominen asema) (Arendt 2005, 93, 96; myös Kallio ym. 2020 tulossa). Lisäksi lapsilla, kuten aikuisillakin, voi olla erilaisia yhteisöjä ja identiteettejä, jotka ovat olemassa yhtä aikaa (esim. Phoenix & Pattynama 2006). Tällainen intersektionaalinen näkökulma vahvistaa ajatusta, jossa yksittäiseen ryhmään kuulumisen ei saa määritellä liikaa lasten mahdollisuuksia kokea osallisuutta.

Toinen huomio liittyy siihen, että erityisryhmien osallisuuden huomioiminen palvelee kaikkia lapsia. Huomioimalla erityisryhmien vaatimuksia ja toiveita vahvistetaan kaikenlaisten lasten mukanaolon mahdollisuuksia. Lasten osallisuutta vahvistetaan tunnistamalla samankaltaisuudet, mutta kunnioittamalla erilaisuutta lasten välillä (Olli 2019, 11). Tämä koskee myös osallisuuden vapaaehtoisuutta ja tiedonmuodostuksen tapaa. Lasten kokemuksia tulee kunnioittaa niissä kysymyksissä, jotka hän ymmärtää, mutta lasta ei voi vaatia ottamaan kantaa sellaiseen, jota hän ei kykene ymmärtämään (Olli 2019, 12).

Vammaisfoorumin vuonna 2019 tekemän kyselyn mukaan vammaisten lasten osalta on syytä huomioida mahdollisuudet osallistua monilla elämän osa-alueilla. Vammaiset lapset saavat muita lapsia useammin eri viranomaisien palveluihin liittyviä päätöksiä muun muassa kuntoutuksen, apuvälineiden tai vammaispalveluiden suhteen, ja näiden päätösten tulee olla heille ymmärrettäviä (myös OM 2020:10). Johtuen useista käytetyistä palveluista ja usein valtavirrasta poikkeavista kommunikoinnin tavoista, vammaisten lasten mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä ovat usein muita lapsia heikommalla tasolla. Vammaisten tai pitkäaikaissairaiden lasten kohdalla erilaiset palvelut muodostavat kuitenkin arkisen elämän perustan, jolloin myös tarve vaikuttaa näiden palveluiden sujuvuuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen kasvaa. Jos kysymys lasten osallisuudesta otetaan vakavasti, tulee paljon palveluja käyttävillä lapsilla, myös muilla kuin vammaisilla, olla erityisen hyvin toimivat väylät vaikuttaa palveluiden saatavuuteen ja toimivuuteen. Lisäksi vammaisten lasten kohdalla kuulumisen yhteisöön tai mahdollisuudet harrastaa voivat olla kiinni siitä, minne saa varata taksikyydin tai kuinka usein avustajan saa käyttöönsä. Näiden lasten kohdalla palvelut ovat usein myös elinikäisiä, joten heidän näkemystensä huomioiminen on erityisen tärkeää ja tuo esiin osallisuuden merkityksen sekä tämän hetken lapsuudessa että tulevaisuuden aikuisuudessa. (myös Vammaisfoorumi 2019.)

Lapsen etnisen taustan on nähty vaikuttavan hänen tosiasiallisiin mahdollisuuksiinsa ottaa osaa itselleen merkityksellisiin asioihin (esim. Junkala & Tawah 2009; Lapsiasia-valtuutettu 2020). Esimerkiksi romanilasten kohdalla tämä tarkoittaa kokemusta siitä, etteivät he ole yhdenvertaisessa asemassa valtaväestön lasten kanssa eikä heidän osallisuutensa toteudu samalla tavalla kuin valtaväestön keskuudessa (Junkala & Tawah 2009, 59; OM 2020:10). Romaniyhteisö on itse tuonut esiin, että heidän tulisi myös yhteisönä olla mukana miettimässä ja määrittelemässä lasten osallisuutta ja sellaisia osallisuuden vahvistamisen keinoja, joilla pystytään vahvistamaan nimenomaan romanilasten osallisuutta. Romaniyhteisö tunnistaa tärkeäksi vahvistaa osallisuutta sekä yhteisön sisällä että suhteessa muihin yhteisöihin. Tämä on merkityksellistä, koska yhteiskunnan rakenteet, jotka ovat periaatteessa tasa-arvoisia kaikkia kohtaan, voivat silti kohdella eri yhteisöjä tai yhteisön sisällä eläviä ihmisiä epätasa-arvoisesti. (Junkala & Tawah 2009, 59.)

Saamelastaustaisilla lapsilla osallisuuden vahvistamisen pohjaksi on luotu saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto³, joka koostuu eri-ikäisistä jäsenistä. Nuorisoneuvoston tehtävänä on nostaa esiin erityisesti saamelaislapsiin liittyviä erityiskysymyksiä. Viime aikoina nuorisoneuvosto on pyrkinyt esimerkiksi vahvistamaan saamen kielen asemaa sekä lasten ja nuorten vapaa-ajanvieton järjestämisessä että seksuaaliterveyteen liittyen. Nuorisoneuvoston olemassaolon lisäksi saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen tilaa tulisi selvittää säännönmukaisesti, esimerkiksi keräämällä empiirisesti tietoa saamelaislasten hyvinvoinnista (Lapsiasiavaltuutettu 2020) ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Samalla, kun on tarpeen huomioida ryhmän näkökulmien vahvistuminen, on myös huomioitava yksittäisten lasten mahdollisuudet tuoda näkemyksensä esille sekä saamelaiskysymyksissä että muissa heille tärkeissä asioissa.

Maahanmuuttajataustaiset lapset ovat osallisuutta tarkasteltaessa heterogeeninen ryhmä. Esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien komitean huomautuksissa Suomen 4. määräaikaishavainnointi vuodelta 2008 pyydetään kiinnittämään huomiota maahanmuuttajataustaisten lasten syrjäytymisen ehkäisyyn. ”Maahanmuuttajatausta” pitää kuitenkin sisällään monenlaisia ”lapsuuksia” ja lapsia. Maahanmuuttajataustaisella lapsella voi esimerkiksi olla toinen vanhempi suomalainen, hän voi olla yksin maahan tullut turvapaikanhakija, hän voi olla pakolaisperheen lapsi tai työn perässä Suomeen muuttaneen perheen lapsi. Maahanmuuttajataustaisten lasten osallisuutta tulisikin tarkastella yksityiskohtaisemmin erottamalla erilaisia maahanmuuton tapoja.

Yksin maahan tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat ryhmä, jonka kohdalla osallisuutta tulisi erityisesti vahvistaa. Heidän mahdollisuuksiinsa vaikuttaa esimerkiksi kotoutumisprosessiin tulisi rakentaa lapsen tarpeista käsin mahdollisimman toimivaksi,

³ Ks. Saamelaiskäräjät: <https://www.samediggi.fi/toiminta/nuoriso/>. Viitattu 29.6.2020.

ja myös lasta itseään varten eikä ainoastaan viranomaisen tiedontarpeeseen (esim. Tuominen ym. 2018). Tulisi esimerkiksi miettiä, millaiset mahdollisuudet nykyisillä lapsilla on tämänhetkisen elämäntilanteen kohdalla vaikuttaa omaan tilanteeseensa, sekä kehittää tapoja, joilla heidän kokemuksensa ja näkemyksensä kyetään huomioimaan maahanmuuttokysymyksissä myös laajemmin. Sama pätee myös muihin (lapsi)ryhmiin. Erilaisiin ryhmiin kuuluvien lasten näkökulmia ja kokemuksia tulisi kuulla osana laajoja yhteiskunnallisia tai lapsiväestöön liittyviä kysymyksiä, esimerkiksi koulutukseen tai ilmastoon liittyen, ei ainoastaan heidän ”omaan” ryhmäänsä liittyvissä kysymyksissä.

Pakolais- ja turvapaikanhakijalasten kohdalla täytyy myös huomioida, että kaikki lapsen oikeuksien sopimuksen oikeudet kuuluvat kaikille Suomen maantieteellisellä alueella oleskeleville lapsille riippumatta siitä, oleskelevatko he tai heidän perheensä Suomessa pakolaisina, paperittomina, turvapaikanhakijoina, työntekijöinä tai muulla perusteella. Lapsilla saattaa siten olla oikeuksia, joita hänen perheensä aikuisilla ei ole, ja nämä oikeudet tulee huomioida. On esimerkiksi nostettu esiin, että lasta kohdellaan ensisijaisesti turvapaikanhakijana ja vasta toissijaisesti lapsena (Parsons 2010, 77), vaikka lapsen edun tulisi olla ensisijainen. Pakolais- ja turvapaikanhakijataustaisten lasten mahdollisuudet kokea osallisuutta, ottaa osaa ja vaikuttaa tulisi erityisesti huomioida.

Erityistä huomiota edellyttävien lapsiryhmien tarkastelussa on tärkeä tunnistaa myös yksilön ja ryhmän välinen suhde. Erilaisten ryhmien osallisuuden huomioiminen on tärkeää, mutta samaan aikaan on varottava yleistämisestä yksittäisiä lapsia vain ryhmänsä edustajiksi. Lapsen oman kokemuksen suhteen tulee olla sensitiivinen. Lapsi voi samaistua johonkin ryhmään vahvasti ja haluta toimia tämän ryhmän edustajana. Samaan aikaan toinen lapsi voi haluta erottautua ryhmästä, johon hän ulkopuolisen silmin kuuluisi. Lasten tulee saada olla mukana kysymyksissä, joiden kautta heidän identiteettinsä rakentuu ja joiden kautta he haluavat olla mukana. Ulkopuolelta tunnistettu ryhmä (kuten vamman, etnisen taustan tai sukupuolen perusteella määritetty ryhmä) ei saisi olla liian määrittelevä tekijä pohdittaessa sitä, keiden tulisi saada olla mukana. Lapsi voi kuulua samaan aikaan moneen ryhmään ja haluta myös eri aikoina ja eri hetkissä painottaa näitä eri tavoin.

3 Osallisuuden vahvistamisen tapoja

3.1 Olemassa olevia menetelmiä

Osallisuutta vahvistavat menetelmät tunnistavat lapsille sopivia tapoja olla mukana. Järjestöissä on olemassa osaamista erilaisten lasten osallisuuden vahvistamiseksi ja tätä osaamista kannattaa hyödyntää. Tietoa lasten osallisuuden vahvistamiseksi on tarjolla esimerkiksi Suomessa Lapsilta opittua -sivustolla⁴ ja kansainvälisesti Eurochild-sivustolla⁵, joihin on koottu menetelmiä ja tapoja lasten kohtaamiseen ja heidän näkökulmiensa huomioimiseen.

Lasten osallisuutta tukevien menetelmien käyttöönottoa ja toimivuutta on vahvistettu erityisesti järjestöissä. Monissa järjestöissä on mietitty tapoja ottaa lapset mukaan miettimään toimintaa, lasten kuulemisen tapoja laajemmin tai lasten mahdollisuuksia vaikuttaa olemassa oleviin palveluihin. Erityisesti lastensuojelun kentällä on lisäksi vahvistunut kokemusasiantuntijuus, jossa lastensuojelusta itsenäistyneet nuoret ovat aktiivisesti pyrkineet vaikuttamaan lastensuojelun epäkohtiin (esimerkiksi Osallisuuden aika ry, Pesäpuu ry ja SOS-lapsikyläsäätiön kehittäjänuoret). Myös kunnilla ja valtiolla on käytössään omia järjestelmiä lasten osallisuuden tukemiseksi, kuten joidenkin kuntien käyttämät digitaaliset kuulemisen tavat tai valtakunnallinen nuortenideat.fi -palvelu. Opetushallitus on puolestaan järjestänyt lasten ja nuorten foorumia sekä sittemmin vuosittain osallisuus- ja oppilaskuntafoorumia (vuodesta 2019 lähtien Demokratia- ja osallisuusfoorumi). Samoin esimerkiksi lapsiasiavaltuutetulla on nuorten neuvonantajien toimintaa sekä pyöreän pöydän keskusteluja, joiden tarkoituksena on, että lapset kertovat lapsiasiavaltuutetulle lasten ja nuorten arjen tärkeitä asioita, jotka aikuisten pitäisi huomioida päätöksenteossa. Näiden lisäksi lapsilta kerätään vuosittain tietoa valtion nuorisoneuvoston ja Nuorisotutkimusverkoston yhdessä keräämällä nuorisobarometrillä, kahden vuoden välein julkaistavalla lapsiasiavaltuutetun toimiston keräämällä lapsibarometrillä sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen joka toinen vuosi julkaisemalla kouluterveyskyselyllä.

⁴ Ks. Lapsilta opittua: <https://www.pelastakaaalapset.fi/lapsilta-opittua/haluatko-kehittaa-yhdessa-lasten-kanssa/>. Viitattu 26.6.2020.

⁵ Ks. Eurochild Toolkit: https://www.eurochild.org/fileadmin/public/05_Library/Thematic_priorities/05_Child_Participation/Eurochild/Training_Tool_on_engaging_children_in_advocacy_work.pdf. Viitattu 30.6.2020.

Viime vuosina lasten osallisuutta on vahvistettu myös menetelmien osalta. Esimerkiksi Pelastakaa lapset ry:n Lapsilta opittua -sivusto ja Eurochild-sivusto ovat koonneet yhteen monenlaisia menetelmiä ja tapoja kuulla lapsia ja ottaa heidän näkemyksensä huomioon. Lapsilta opittua -sivusto tarjoaa aikuisten käyttöön käytännön vinkkejä ja työkaluja lasten kanssa toimimiseen. Eurochild-sivustolla puolestaan kootaan yhteen kansainvälisesti materiaaleja ja ymmärrystä, jotta lapset ja heidän näkökulmansa tulisivat entistä paremmin osaksi yhteiskuntien muutosta. Tavoitteena molemmissa on tarjota aikuisille välineitä ymmärtää ja hahmottaa lasten tapaa osallistua ja vaikuttaa sekä parantaa käytännössä aikuisten viranhaltijoiden ja päätöksentekijöiden osaamista lasten kanssa työskentelystä. Lisäksi jatkuvasti on käynnissä monenlaisia hankkeita ja kokeiluja, joilla osaamista lasten kohtaamiseen ja menetelmiä lasten kanssa toimimiseen vahvistetaan. Esimerkiksi Minua kuullaan -hanke⁶ vahvistaa erityistä tukea tarvitsevien lasten mahdollisuuksia vaikuttaa ja olla mukana sekä tarjoaa menetelmiä ja tapoja, joilla aikuiset voivat ottaa erityistä tukea tarvitsevat lapset mukaan.

Olemassa on valtavasti tietoa niistä tavoista, joilla lapsia voi ottaa mukaan kehittämään ja suunnittelemaan palveluja, miten heitä voi kuulla heidän arjessaan tai miten heidän osallisuuttaan vahvistetaan päätöksenteossa. Erilaisia kuulemisen malleja ja jäsennyksiä löytyy, samoin kuin näkemyksiä siitä, miten eri ikäisten lasten kanssa kannattaa tehdä ja millaisin sanoin ja käsittein puhua. Lasten osallisuus lähtee usein ajatuksesta, jossa lasten kanssa työskennellään jollain toiminnallisella menetelmällä, ja työskentely esimerkiksi työpajoissa on käyttökelpoinen menetelmä lasten näkökulmien kuulemiseksi. Samalla digitaaliset menetelmät voivat toimia paremmin toisille lapsille ja nuorille.

Lasten kanssa työskennellessä tulisi huomioida lapsilähtöisyys, avoimuus ja vapaaehtoisuus. Lasten näkökulmaa tulee kunnioittaa, mutta samalla sen tulee olla osa laajempaa tiedonmuodostuksen prosessia, jossa voi olla mukana myös lapsen näkökulman vastaisia näkemyksiä. Lasten kanssa työskennellessä tulee huomioida heidän kannaltaan relevantit kysymykset; miksi juuri näitä lapsia halutaan kuulla ja missä asiassa? (esim. Eurochild Toolkit) Lisäksi huomiota tulee kiinnittää työskentelyn arviointiin; mihin onnistuttiin saamaan vastauksia, mitä opittiin tai mihin asioihin lasten työskentelyllä oli merkitystä, vaikuttivatko ne mihinkään? (esim. Schuurman 2014). Erityisesti työpajatyöskentelyn onnistumiseksi on luotava vielä aiempaa selkeämpiä ja vahvempia prosesseja työskentelyssä syntyneiden näkökulmien hyödyntämiseen. Tämän lisäksi huomiota on kiinnitettävä myös siihen, millaisia rakenteita ja väyliä voidaan luoda lasten osallisuuden vahvistamiseksi myös toiseen suuntaan: miten lapset voivat

---

⁶ Ks. Minua kuullaan -hanke: <https://www.minuakuullaan.fi/>. Viitattu 30.6.2020.

itse tuoda yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon heille keskeisiä ja tärkeitä näkökulmia?

3.2 Aikuisten ymmärryksen vahvistaminen

Lasten osallisuuden toteutuminen vaatii aikuisten ymmärryksen muutosta. Oleellista on tarkentaa sitä, mitä tapahtuu sen jälkeen, kun lapset on saatu mukaan, heidän kanssaan on työskennelty tai he ovat kertoneet näkemyksensä. Tavat ovat erilaisia riippuen siitä, missä ja millä tavoin lapset ovat mukana. Erilaisia tapoja tulisi arvioida ja kuvata lapsistrategian jatkotyökentelyssä.

Lasten osallisuuden toteutuminen on usein kiinni aikuisten ymmärryksestä ja lapsen osallistumisoikeuksien tunnistamisesta. Osallisuuden huomioiminen ja toteuttaminen vaatii onnistuakseen myös lapsilla olevien tietojen ja taitojen huomioimista sekä lasten mukaan ottoa tiedon tuottajiksi (esim. Lallukka 2003; Strandell 2012). Tietoa lapsilta voidaan saada erilaisin tavoin ja menetelmin. Osallisuuden toteutumisen näkökulmasta on kiinnitettävä huomiota tiedon tuottamisen kontekstiin eli siihen, mihin tietoa tarvitaan ja miksi sitä kerätään. Jaotteleamalla tiedon keräämistä erilaisiin konteksteihin pystytään hahmottamaan myös osallisuuden erilaisuus suhteessa tiedon tuottamisen paikkaan (esimerkiksi tapaamisessa saatu tieto, lasten tuottamat materiaalit tai aikuisten tekemät kirjaukset). Jos osallisuutta tarkastellaan tiedonmuodostuksen läpi, vaaditaan myös aikuiselta erilaista ymmärrystä lasten mukanaoloon ja osallisuuteen. Lasten tuottama tieto tulee osata ottaa osaksi aikuisten prosesseja, sillä kansalaisilta saatu tieto jää usein hyödyntämättä (esim. Tuomisto ym. 2017, 7).

Erilaisissa prosesseissa lapsen tiedon on oltava yhtä arvokasta ja asettua samalle tasolle aikuisilta kerätyn tiedon kanssa. Tässä voidaan tukeutua yhteiskunnallisen lapsuudentutkimuksen näkemykseen lapsista tiedon tuottajina ja kyvykkäinä toimijoina, joka ylittää näkemyksen lapsilta kerätyn tiedon luotettavuudesta. Samoin kuin lapsi voi keksiä asioita ja sekoittaa toden ja sadun, voi myös aikuinen puheillaan tavoitella omaa etuaan. Aikuisen kertomaa ei kuitenkaan usein kyseenalaisteta samalla tavalla kuin lapsen, joten olisi tarpeen korostaa näkökulmaa, jossa pyrkimyksenä on erilaisien näkökulmien avulla muodostaa paras mahdollinen ymmärrys. (esim. Olli 2019, 12.)

Lasten osallisuus ja mahdollisuus ilmaista mielipiteensä tulee mahdollistaa monenlaisissa prosesseissa (mukaan lukien päätöksentekoprosessit), joihin he osoittavat kiinnostusta olla mukana. Lainvalmistelu ja poliittinen päätöksenteko ovat usein menetteilyjä, joissa lasten mielipiteitä ei osata kuulla ja ne otetaan huomioon heikosti. Tämä

johtuu osaltaan institutionaalisen mallin mukaan järjestäytyneestä asiantuntijajohtoisesta maailmasta, jossa lasten oma kokemus ja tieto uhkaavat jäädä taka-alalle (esim. Cahill 2007). Kyse on kuitenkin myös tavoista ja reiteistä, joita yhteiskunnan eri toimijoiden välille rakennetaan, sekä sen tunnistamisesta, kuka on missäkin kysymyksessä ”asiantuntija”. Koulutuksen ja kokemuksen myötä aikuiselle kertyy taitoja ja ymmärrystä esimerkiksi asioiden suhteista, mutta tämä ei poista toisen ihmisen kokemustiedon huomioinnin merkitystä, vaan eri lailla tuotetun tiedon pohjalta muodostettuja näkemyksiä.

Yhteiskunnalliset toimijat eri yhteisöissä ovat lasten osallisuuden kysymyksissä eri vaiheissa. Lasten kanssa toimivia ammattilaisia tulisi esimerkiksi kouluttaa huomioimaan aiempaa paremmin haavoittuvassa asemassa olevien, kuten vammaisten tai viittomakielisten, lasten tarpeita vaihtoehtoisista kommunikaation tavoista (Vammaisfoorumi 2019) tai erilaisten etnisten ryhmien kohtaamisesta (Junkala & Tawah 2009). Samaan aikaa myös luottamushenkilöille ja virkamiehille tulisi kyetä tarjoamaan koulutusta lasten ja nuorten osallisuuden vahvistumiseksi (OM 2020:10). Toisin sanoen osallisuuden rakenteiden koetaan olevan pääosin kunnossa, mutta puutteita on edelleen esimerkiksi aikuisten asenteissa (lasten mielipiteitä ei oteta vakavasti) sekä yhdenvertaisen osallistumisen toteutumisessa (myös OM 2020:10).

Osallisuuden toteutumisessa oleellinen kysymys on, mitä tapahtuu kuulemisen tai mielipiteen selvittämisen jälkeen (esim. Bäcklund 2007). Prosessin tiedon ja kokemusten hyödyntämisessä tulisi olla selkeä, mutta samalla tulisi ymmärtää, että lasten tuottama tieto on vain osa kokonaisuutta. Osallisuuden tarkoitus ei ole vahvistaa näkökulmaa, jossa asiat toteutuisivat vain ja ainoastaan lasten esittämällä tavalla, vaan ottaa heidän tietonsa ja kokemuksensa samanarvoiseksi osaksi kokonaistarkastelua, jossa myös aikuisten kokemustieto, tutkimus, laintulkinnat ja arvot ohjaavat päätöksentekoprosessia. Merkittävää on tehdä tämä selväksi myös lapsille, sillä lasten tulee saada tietää mihin, miksi ja miten heidän tietojaan ja näkemyksiään kerätään (myös Schuurman 2014). Lasten tietoa, näkemyksiä ja kokemuksia tarvitaan suunniteltaessa tai muutettaessa yhteiskunnan rakenteita ja toimintatapoja, mutta tämä ei tarkoita, että lapset ryhmänä tai yksilöinä päättäisivät, miten asiat toteutetaan. Samaan aikaan heidän näkökulmansa ei kuitenkaan saa jäädä huomiotta vain ikään perustuen.

Lasten oikeus osallistua asettaa lasten osallisuudelle myös haasteen. Lasten osallistumisoikeudet velvoittavat aikuiset ottamaan heidän näkemyksensä huomioon. Samaan aikaan lapsilla on kuitenkin oikeus myös kieltäytyä osallistumasta. Haastavaa on löytää tasapaino näiden välillä; milloin on kyse siitä, etteivät lapset halua osallistua ja milloin siitä, ettei heillä ole keinoja tai mahdollisuuksia osallistua. Aikuiset eivät yksin pysty määrittelemään, mihin lapset osallistuvat ja mihin eivät tai mistä mukana olo tai pois jäänti johtuu. Tämän vuoksi on syytä laajentaa näkökulmaa myös lapsille kuu-

luvista asioista. Esimerkiksi leikkipuiston suunnittelu voi aiheuttaa vain vähän kiinnostusta, mutta oppivelvollisuusikään puuttuvaan lainvalmisteluun osallistuminen voi kiinnostaa laajastikin. Lisäksi osallisuuden tarkastelussa tulisi hylätä ajatus asioiden paikallisuudesta. Lapset ja aikuiset voivat haluta vaikuttaa fyysisesti lähellä oleviin asioihin ja yhteisöihin, mutta myös laajoihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin (esim. Kallio & Bäcklund 2011). Mahdollisuus valita, missä haluaa olla mukana, on osallisuuden ydin ja sen haaste. Lasten osallisuuteen liittyvät rakenteet ja toimintamallit tulee uskaltaa ottaa säännöllisesti myös kriittisen tarkastelun kohteeksi. Ratkaiseva kysymys onkin, kuka saa päättää siitä, ketkä voivat olla mukana (Cornwall & Coelho 2007; Kiili 2016).

Yksikään lapsi ei saisi tulla syrjityksi osallisuuskysymyksissä taustansa vuoksi, mutta kaikkia lapsia koskevien osallisuuslinjausten tekeminen on haastavaa. Linjaus ei voi perustua pelkästään taustan muodostaman ryhmän näkökulman huomioimiseen, sillä tällöin niputetaan yhteen monenlaisia ihmisiä. Taustan merkitystä ei kuitenkaan voida myöskään mitätöidä, sillä kaikilla lapsilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia olla mukana. Haasteen ylittämiseksi tulisi luoda malleja, joiden avulla yksittäiset lapset voivat taustastaan huolimatta tulla kuulluiksi, mutta heidän ei tarvitse välttämättä tehdä tätä ryhmänsä edustajana.

Kaiken kaikkiaan lasten yhteiskunnallisen aseman ja osallisuuden ymmärtämisessä on kyse arvoista, jotka vaikuttavat siihen, millaisena lasten osallisuus tunnustetaan (Lister 2007). Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, millainen arvo osallisuudelle annetaan tai miten erilaisten lasten tuottamaa tietoa tai kokemuksia arvostetaan. Arvojen merkitys näkyy myös tavoissa, joilla lapset osallisuusrakenteissa kohdataan. Osallisuuden tulisi tukeutua arvoihin tavalla, jonka myötä erilaiset ja moninaiset tavat olla yhteiskunnan jäsen ovat samanarvoisia ja jossa aikuiset ja lapset ovat yhdessä tuottamassa tätä ymmärrystä.

3.3 Lasten osallisuus tulevaisuudessa

Tulevaisuudessa suomalaisessa yhteiskunnassa tullaan vahvistamaan tapoja, joiden avulla monenlaiset lapset kokevat tulevansa kuulluiksi ja nähdyiksi. Kaikilla lapsilla on mahdollisuus käyttää erilaisia mutta samanarvoisia tapoja ja väyliä vaikuttaa itselleen merkityksellisiin asioihin oma ikä ja kehitystaso huomioiden.

Kaiken edellä sanotun valossa kaikkien lasten – mutta erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien, kuten vammaisten tai erilaisista etnisistä taustoista tulevien lasten – osallisuutta tulee edistää. Samalla tulee vahvistaa myös muita osallistumisen ja vai-

kuttamisen tapoja siten, että kaikilla lapsilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa. Kaikilla hallinnon tasoilla tulee ottaa käyttöön sellaisia kuulemisen menetelmiä, jotka vastaavat lasten omia tarpeita ja toiveita. Tarvitaan lisää kokonaisvaltaista osallisuuden ymmärrystä, joiden avulla monenlainen osallisuus voi toteutua (myös OM 2020:10). Esimerkiksi koulu on foorumina sellainen, jossa kokonaisvaltaista osallisuutta voidaan tukea. Myös lapset itse nostavat koulun keskeiseksi yhteisöksi, jossa voitaisiin aiempaa aktiivisemmin keskustella esimerkiksi ajankohtaisista päätöksistä (myös Lapsiasiavaltuutettu 2020, 42).

On syytä vielä huomioida, ettei osallisuutta korostava näkökulma tarkoita lasten mielen mukaan toimimista, vaan yhteisen ymmärryksen luomista aikuisten ja lasten näkökulmista (myös Gallacher & Gallagher 2008). Tulevaisuudessa yhteiskunnassa tulisi olla aiempaa enemmän yhteneviä prosesseja ja tapoja, joilla mahdollistetaan monien erilaisten lasten mahdollisuudet saada tietoa, kokea yhteisöllisyyttä, päästä vaikuttamaan ja kokea yhteiskunta omakseen. Yhteiskunnassa tulee olla erilaisia tapoja edistää lasten osallisuutta (Gretschel & Kiilakoski 2012).

Lapset tarvitsevat kokemuksia kuulumisesta joukkoon sekä yhteisöjä, joissa heidän näkökulmansa tulee huomioiduksi. Tämä on tärkeää, kun mietitään tapoja lasten osallisuuden vahvistamiseksi, sillä lasten kokemus kuulumisesta kietoutuu aikuisten antamiin merkityksiin ja tukeen. Merkitystä on sillä, miten aikuiset suhtautuvat lasten toimintaan tai miten tunnistetaan osallisuuden toteutumisen paikoiksi myös muita kuin aikuisten luomia areenoita (Bosco 2010; Wood 2011; Kallio & Häkli 2011; Trell & van Hoven 2016). Lapset ottavat osaa, toimivat laajasti ja kertovat näkemyksiään myös ilman aikuisia, ja tämä on syytä huomioida osallisuutta vahvistettaessa.

4 Lasten osallisuus lapsistrategian valmistelussa

4.1 Ehdotuksia lapsistrategian jatkovalmisteluun

Jos YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet otetaan vakavasti, osallisuus on otettava keskeiseksi arvoksi yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. On tunnistettava asiat, joissa yksittäiset lapset haluavat vaikuttaa ja olla mukana, ja vahvistettava erilaisia käytäntöjä osallisuuden tukemiseksi. Lapset ovat osa yhteiskuntaa sekä tämän hetken että tulevaisuuden kansalaisina.

Lapsistrategialla ja lapsistrategiassa on huomioitava monenlaisten lasten osallisuuden vahvistuminen ja luotava rakenteita ja malleja osallisuuden edistämiseksi kaikkien lasten osalta. Erityisesti huomiota tulee kiinnittää monenlaisten lasten mahdollisuuksiin kokea olevansa osa yhteisöä ja kyetä vaikuttamaan itselleen merkityksellisiin asioihin. Kertominen ja toiseen luottaminen ovat avainasemassa myös lasten osallisuuden vahvistumisessa. Jokainen kohtaaminen erityisesti aikuisten kanssa voi sekä vahvistaa että heikentää lasten kokemuksia omista mahdollisuuksistaan olla mukana sekä omissa sosiaalisissa verkostoissaan että yhteiskunnassa myös laajemmin. Lisäksi lasten mukanaolon tapojen ja mallien tulee vahvistua yhteiskunnan (mukaan lukien valtionhallinnon) kaikilla tasoilla.

Valtionhallintoon kiinnittyvien näkökulmien lisäksi palveluiden lapsi- ja nuorisoystävällisyyttä tulee parantaa ja kehittää esimerkiksi sähköisten palveluiden tapoja. Tulevaisuudessa osallisuus voi toteutua aiempaa laajemmin myös erilaisia sähköisiä kanavia ja alustoja pitkin. Lasten hyvinvoinnin ja osallisuuden näkökulmasta on tärkeää myös huomioida turvallisen kasvuympäristön merkitys. Tämä tarkoittaa sekä lasten arjen yhteisöjä että institutionaalisia rakenteita. Lasten ja nuorten vuorovaikutus- ja tunnetaitoja kehittämällä, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa tukevilla rakenteilla ja toimijoiden välisellä yhteistyöllä rakennetaan lasten luottamusta ja turvallisuuden tunnetta (Iivonen & Pollari 2020), jotka ovat osallisuuden tunteen ja vaikutusmahdollisuuksien kokemisen näkökulmista keskeisiä.

Lasten osallisuudessa tulisi saada kiinni siitä, millaista mukanaoloa ja toimintaa tulisi tukea ja millaiset asiat tulisi tunnistaa lasten kokemuksissa merkittäviksi mukanaolon

ja toiminnan tavoiksi. Toisin sanoen, täytyy pyrkiä tunnistamaan ne asiat, jotka ovat sekä yksittäisille lapsille että yleisesti lapsuudessa merkityksellisiä, ja pystyä tukemaan heitä näissä asioissa. Samalla tulisi tunnistaa myös ne yhteisöt, jotka ovat lapsille tärkeitä. Kaikkien ei voida olettaa haluavan toimia samankaltaisissa yhteisöissä tai samanlaisiin kysymyksiin liittyen. Haastavaa tällaisessa toimintatavassa on, että on vaikea tietää, kenen osallisuutta tulisi missäkin tilanteessa tukea ja miten. Jokaisella lapsella on elämässään sellaisia asioita, jotka hän kokee merkityksellisinä. Näiden tunnistaminen on avain löytää myös asioita, joissa yksilön osallisuutta voidaan vahvistaa sekä järjestetyissä rakenteissa että niiden ulkopuolella. Samalla voidaan piirtää aiempaa tarkempi kuva siitä, millaiset asiat ovat lapsuuden elämänvaiheessa merkityksellisiä, ja miten tätä tietoa voidaan hyödyntää myös päätöksenteossa.

Monenlaisten lasten osallisuuden vahvistamisessa on keskeistä tunnistaa lasten elämästä mahdollisimman laajasti sellaisia prosesseja, joiden myötä he oppivat yhdessä toimimisen taitoja tai saavat kokemuksia mahdollisuuksistaan vaikuttaa (myös Stenvall 2018). Lasten tulisi edelleen saada elää elämäänsä osana arkisia yhteisöjään, mutta heitä kohtaavien, heidän tiedostaan kiinnostuneiden ja heidän osallistumistaan kaipaavien aikuisten tulisi oppia uusia keinoja etsiytyä lasten tiedon äärelle. Osallisuus ei vahvistu pakottamalla lapsia mukaan aikuisten luomiin rakenteisiin tai prosesseihin, mutta ei myöskään sulkemalla ovia näihin. Yhteiskuntaan yleisemmin ja valtiotuhallintoon erityisesti tulisi muodostaa erilaisia (aikuisten) prosesseja, joiden avulla voidaan oppia tapoja siirtyä lasten kuulemisesta kuullun tiedon hyödyntämiseen. Monenlaisten lasten kuulemiseen ja osallisuuden toteutumiseen on olemassa osaamista ja menetelmiä, kuten leikillisuus, toiminnallisuus ja erilaisten ilmaisutapojen huomioiminen (ks. esim. Pelastakaa Lapset ry:n ylläpitämä Lapsilta opittua -sivusto). Esteeksi voi kuitenkin muodostua tiedon hyödyntäminen (myös Tuomisto ym. 2017), jolloin lapsen tuottama tieto ja kokemus ei muutu osaksi päätöksentekoprosessia. Tämä on haaste, johon valmisteltava kansallinen lapsistrategia auttaa toivottavasti vastaamaan.

4.2 Kohti vahvempaa osallisuutta

Lasten osallisuuden toteutuminen vaatii aikuisten prosessin kirkastamista, vastavuoroisuuden vahvistamista sekä uudenlaisia tapoja ymmärtää lasten osallisuus. Keskeistä on miettiä, mitä tapahtuu sen jälkeen, kun lapsia on kuultu ja he ovat saaneet olla mukana.

Lasten osallisuus on:

- Mahdollisuuksia vaikuttaa ja toimia itselleen tärkeissä asioissa
- Kokemus kuulumisesta yhteisöön
- Keino, jolla saavutetaan, saadaan selville tai päätetään jotain
- Päämäärä, jolloin osallisuus itsessään on arvokasta

Jokaisessa lasten osallisuuden tilanteessa tulisi miettiä, mihin edellä mainittuun lokeroon osallisuus kulloinkin asettuu, ja sen jälkeen toimia tämän mukaan. Osallisuutta on tarkasteltava erilaisena eri konteksteissa. Osallisuus on samanarvoista, vaikka olisi erilaista.

Miten lasten osallisuuden toteutumista voitaisiin Suomessa edistää?

- Tunnistetaan osallisuuden moninaisuus
- Luodaan prosessit erilaisiin tilanteisiin ja kuvataan nämä
- Lisätään aikuisten tietoa lasten oikeudesta osallisuuteen
- Tuetaan uudenlaisia avauksia osallisuuden tukemiseksi
- Vahvistetaan yhteisen lapsikäsityksen syntyä ja yhteistä arvopohjaa

Lasten osallisuutta vahvistettaessa huomioidaan erilaisten lasten samanarvoiset mahdollisuudet olla mukana. Aikuisten ajattelun vahvistetaan yhteisen lapsikäsityksen löytämiseksi. Tuetaan aikuisia ammattilaisia sekä viranhaltijoita ja päättäjiä ottamaan käyttöön menetelmiä lasten näkökulmien huomioimiseksi.

Miten haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallisuutta voitaisiin edistää?

- Hyödynnetään olemassa olevaa osaamista esimerkiksi järjestöillä tai tutkijoilla
- Uskalletaan myöntää osaamisvaje esimerkiksi menetelmiin liittyen
- Pyydetään mukaan paitsi lapsia myös lasten kanssa eläviä ja työskenteleviä aikuisia
- Puretaan oletuksia erilaisiin ryhmiin liittyen – kukaan ei ole vain ryhmänsä edustaja
- Mennään sinne, missä lapset jo ovat

Vahvistetaan myös aikuisten välistä työskentelyä, sillä lapsen näkemykset ja kokemukset voidaan kuulla myös muiden aikuisten välityksellä. Uskalletaan pyytää apua ja tukea omaan työhön esimerkiksi lapsiperhejärjestöiltä, nuorisojärjestöiltä, lasten ja nuorten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta silloin, jos jonkun lapsiryhmän kohtaaminen tai mukaan saaminen on hankalaa. Opitaan menemään sinne, missä lapset jo elämäänsä elävät.

Miten vahvistetaan pienten lasten osallisuutta?

- Opitaan hyödyntämään leikkiä, sadutusta ja muita toiminnallisia tapoja lasten näkemysten keräämiseksi
- Tarkastellaan tilanteita moninäkökulmaisesti huomioiden myös pienten lasten perspektiivi
- Vahvistetaan aikuisten välistä dialogia ja ymmärrystä
- Löydetään keinoja tutustua lasten arjen elinpiiriin ja heille merkityksellisiin asioihin
- Hyödynnetään olemassa olevaa tietoa ja osaamista
- Tartutaan niin sanottuihin hiljaisiin signaaleihin (ilman puhetta esiin tuotuihin viesteihin)

Menetelmällisesti pienten lasten kanssa työskentely vaatii eniten lapsen tasoisia menetelmiä. Pienten lasten kanssa toimiminen (esimerkiksi rakentelu, leikki tai askartelu) toimii väylänä löytää lapsen näkemysten ja kokemusten äärelle. Ymmärretään lapselle ominainen aikakäsitys ja tunnistetaan sen hetkisten näkökulmien tärkeys. Ollaan aluksi kiinnostuneita siitä, mitä lapsi kertoo, ei pyritä heti saamaan lasta kertomaan siitä, mistä aikuinen on kiinnostunut.

Osallisuutta tulee vahvistaa myös eri ympäristöissä.

Lasten osallisuus omassa arjessaan ja yhteisöissään:

- Varmistetaan, että jokaisella lapsella on yhteisö/yhteisöjä, joihin hän haluaa kiinnittyä
- Tunnistetaan lasten arjestaan esiin nostamien näkökulmien merkitys
- Mennään sinne, missä lapset jo ovat
- Havainnoidaan ja ollaan kiinnostuneita lasten näkökulmista

Lasten osallisuus häntä koskevissa hallintokysymyksissä ja palveluissa:

- Kunnioitetaan lasta ja lapsen näkökulmaa
- Selvitetään ja perustellaan päätöksiä lapselle ymmärrettävällä tavalla
- Tunnistetaan ymmärtämisen ja hyväksymisen ero; lapsen näkökulman voi ymmärtää, vaikka sitä ei voisi hyväksyä
- Ei oleteta ulkopuolelta, vaan selvitetään yhdessä

Lasten osallisuus yhteiskunnassa:

- Hyväksytään lasten tieto osaksi päätöksentekoa
- Avataan väyliä, joilla lapset voivat tehdä näkökulmansa näkyviksi
- Osallistetaan lasten kanssa työskenteleviä aikuisia selvittämään lasten näkökulmia
- Ei väheksytä lasten toimintaa ja tapoja
- Tunnistetaan erilaiset tavat kasvaa ja toimia yhteiskunnan jäsenenä
- Vahvistetaan lasten tietoisuutta oikeuksistaan osallistua

4.3 Tavoitteena mallit ja rakenteet lasten osallisuuden vahvistumiseksi

Lasten osallisuus huomioidaan yhteiskunnan eri osa-alueilla, myös osana päätöksentekoa. Tapoja osallisuuden huomioimiseksi ja menetelmiä sen näkyväksi tekemiseen otetaan käyttöön aiempaa laajemmin. Osallisuuden moninaisuus tunnistetaan ja erilaiset tavat sen vahvistamiseksi muodostuvat osaksi rakenteita.

Laajana yhteiskunnallisena tavoitteena lapsistrategiassa tulisi löytää eri yhteiskunnan osa-alueille (mukaan lukien valtionhallintoon) sopivia tapoja vahvistaa lasten osallisuutta sekä oppia ottamaan käyttöön erilaisia menetelmiä eri yhteyksissä. Osa tavoista, kuten lapsivaikutusten arviointi tai lapsibudjetointi, voidaan muokata systeemisemmiksi ja rakenteellisemmiksi. Osa puolestaan voi liittyä enemmän lasten arjen ja arkisten toimien ja näkökulmien huomioimiseen, kuten heidän esiin nostamiensa yhteiskunnallisten epäkohtien tai kokemusten hyödyntämiseen päätöksenteossa tai palveluissa.

Lapsistrategiassa huomiota tulee kiinnittää erityistä tukea ja huomiota tarvitsevien lasten kuulemisen ja mukana olon varmistamiseen. Erilaiset vaatimukset ja huomioon otettavat asian tulee miettiä yhteistyössä lasten ja nuorten sekä heidän kanssaan toimivien järjestöjen ja nuorten osallisuusryhmien kanssa. Keskeistä on huomioida, että erilaisten lasten osallisuuden huomioimiseksi luodut tavat ja toimintamallit auttavat kaikkien lasten osallisuuden tukemisessa. Lisäksi huomiota on syytä siihen, miten lasten kuulemiseen ja heidän näkökulmiensa huomioimiseen luodut mallit voivat vaikuttaa erityistä tukea tarvitsevien (esimerkiksi vammaisten) aikuisten osallisuuden vahvistumiseen, eli miten lasten kanssa hyväksi koettuja menetelmiä voidaan hyödyntää myös aikuisuudessa.

Lapsistrategian valmistelussa on syytä hyödyntää ja kokeilla monenlaisia tapoja kuulla ja ottaa mukaan erilaisia lapsia. Samalla voidaan kehittää malleja ja prosesseja, joita voidaan hyödyntää laajasti sekä tällä hetkellä että tulevaisuudessa. Ajatuksena on tunnistaa lapset yhtä aikaa sekä tämän hetken lapsina että tulevaisuuden aikuisina. Vahvistamalla heidän kokemustaan kuulumisesta, vahvistetaan samaan aikaan sekä lasten osallisuutta että vaikutetaan tulevaisuuteen. Jos lapsuudessa kokee voineensa vaikuttaa, on tällä kokemuksella merkitystä myös aikuisuudessa (Stenvall 2018). Halu ottaa osaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin ei synny tyhjästä, vaan vaatii tukeen kokemuksen kuulumisesta ja luottamuksen siihen, että pystyy vaikuttamaan. Parhaiten tämä kokemus syntyy lapsuudessa, jossa lapset oppivat tapoja toimia yhteiskunnan jäsenenä (esim. Agnew 2002).

Lasten osallisuuden varmistamiseksi tarvitaan lisää tapoja ja malleja ottaa lapset mukaan, mutta osallisuuden mahdollisuuksien määrällinen lisääminen ei yksin riitä. Lasten toiveet ja kyvyt oman osallisuutensa suhteen ovat moninaiset (Tuukkanen 2014, 15), joten niitä tukemaan luotujen mallienkin tulisi olla monenlaisia. Tarvitaan siis lisää sisällöllistä pohdintaa siitä, miten olemassa olevia rakenteita ja tapoja voidaan uudistaa, muuttaa, purkaa tai vahvistaa. Kaiken kaikkiaan tavoitteena on luoda lapsiystävällinen Suomi, jossa jokainen lapsi kokee olevansa osa yhteiskuntaa, voivansa vaikuttaa ja löytää oman paikkansa.

Lähteet

Agnew, John A. (2002) *Place and Politics in Modern Italy*. Chicago: The University of Chicago Press.

Alanen, Leena & Karila, Kirsti (2009) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tallinna: Vastapaino.

Archard, David & Skivenes, Marit (2009) Balancing a child's best interests and a child's views. *International Journal of Children's Rights* 17:1, 1–21.

Arendt, Hannah (2005) *The Promise of Politics*. Edited by Jerome Kohn. New York: Schocken Books.

Bäcklund, Pia (2007) *Tietämisen politiikka. Kokemuksellinen tieto kunnan hallinnassa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Bardy, Marjatta (1996) *Lapsuus ja aikuisuus – kohtaupaikkana Émile*. Stakes, tutkimuksia 70. Helsinki: Stakes.

Bartos, Ann E. (2012) Children caring for their worlds: The politics of care and childhood. *Political Geography* 31:3, 157–166.

Bosco, Fernando J. (2010) Play, work or activism? Broadening the connections between political and children's geographies. *Children's Geographies* 9:2, 381–390.

Bragg, Sara (2007) "Student Voice" and governmentality: The production of enterprising subjects? *Discourse: studies in the cultural politics of education* 28:3, 343–358.

Cahill, Caitlin (2007) The Personal is Political: Developing new subjectivities through participatory action research. *Gender, Place and Culture* 14:3, 267–292.

Cornwall, Andrea & Coelho, Vera Schattan (2007) *Spaces for Change? The Politics of Citizen Participation in New Democratic Arenas*. Teoksessa Cornwall, Andrea & Coelho, Vera Schattan (toim.) *Spaces for Change? The Politics of Citizen Participation in New Democratic Arenas*. London: Zed Books. 1–29.

Czyrniaiewicz-Kippel, Melina T. (2009) 'Improper' participatory child research: Morally bad, or not? Reflections from the "Reconstructing Cambodian Childhoods" study. *Childhoods Today* 3:2.

Czymoniwicz-Kippel, Melina T. (2011) Bad boys, big trouble: Subcultural formation and resistance in a Cambodian village. *Youth and Society* 45:4, 480–499.

Eskelinen, Teppo; Gretscher, Anu; Kiilakoski, Tomi; Kiili, Johanna; Korpinen, Sini, Lundbom, Pia; Matthies, Aila-Leena; Mäntylä, Niina; Niemi, Reetta; Nivala, Elina; Ryy-nänen, Aimo & Tasanko, Pia (2012) Lapset ja nuoret subjekteina kunnallisessa päätöksenteossa. Teoksessa Gretscher, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2000-luvun alussa*. Julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 35–95.

Evans, Ruth & Spicer, Neil (2008) Is participation prevention? A blurring of discourses in children's preventative initiatives in the UK. *Childhood* 15:1, 50–73.

Fraser, Nancy & Axel, Honneth (2003) *Redistribution or Recognition? A Political-philosophical Exchange*. London: Verso.

Gallacher, Lesley-Anne & Gallagher, Michael (2008) Methodological Immaturity in Childhood Research?: Thinking through 'participatory methods'. *Childhood* 15:4, 499–516.

Gretscher, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) (2012) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2000-luvun alussa*. Julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Gretscher, Anu (2002) *Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin*. Akateeminen väitöskirja. Department of Health Sciences. University of Jyväskylä. Jyväskylä: University Library of Jyväskylä.

Grover, Sonja (2004) Why Won't They Listen to Us?: On Giving Power and Voice to Children Participating in Social Research. *Childhood* 11:1, 81–93.

Häkli, Jouni; Korkiamäki, Riikka & Kallio, Kirsi Pauliina (2015) *Myönteinen tunnustaminen*. Nuorisotutkimusverkoston Kenttä-sarjan julkaisuja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Hart, Roger A. (1997) *Children's Participation. The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. New York: Earthscan Publications Limited.

Honneth, Axel (1995) *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: Polity Press.

Hotari, Kaisa-Elina; Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2013) *Lapset lastensuojelun osallisina*. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): *Lastensuojelun ytimissä*. 4. uudistettu painos. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 149–164.

Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi (2020) *Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5417-5>

Itla (Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö) (2020) *Lasten osallisuuden toteutuminen vaatii toimivia menetelmiä ja uutta asennetta palvelujärjestelmän toimijoilta*. Tienviitta. Itlan politiikkasuositukset 20:4. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö.

<https://itla.fi/download/lasten-osallisuuden-toteutuminen-vaatii-toimivia-menetelmia-ja-uutta-asennetta-palvelujarjestelman-toimijoilta/>

Itla (Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö) (2020). *Politiikkasuositus: Lasten osallisuuden toteutuminen vaatii toimivia menetelmiä ja uutta asennetta palvelujärjestelmän toimijoilta*. Tiedote 16.6.2020.

<https://itla.fi/politiikkasuositus-lasten-osallisuuden-toteutuminen-vaatii-toimivia-menetelmia-ja-uutta-asennetta-palvelujarjestelman-toimijoilta/> (viitattu 30.6.2020)

James, Allison (2007) *Giving voice to children's voices: practices and problems, pitfalls and potentials*. *American Anthropologist* 109:2, 261–272.

Junkala, Pekka & Tawah, Sanna (2009) *Enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Romani-lasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2:2009. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Kallio, Kirsi Pauliina & Bäcklund, Pia (2012) *Oletettu alueellisuus, kuviteltu osallisuus – Tilalliset sidokset julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa retoriikassa*. *Terra* 124:4, 245–258.

Kallio, Kirsi Pauliina; Kalliomeri, Reetta; Mettinen, Katja & Stenvall, Elina (2020 *tulossa*) *Myönteisesti tunnistava varhaiskasvatus*. Hämeenlinnan kaupunki.

Katajalla-Peltomaa, Sari & Vuolanto, Ville (2013) *Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla*. Helsinki: Gaudeamus.

Kaukko, Mervi & Wernesjö, Ulrika (2017) Belonging and participation in liminality: Un-accompanied children in Finland and Sweden. *Childhood* 24:1, 7–20.

Keltikangas-Järvinen, Liisa (2012) Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Kiili, Johanna & Moilanen, Johanna (2019) Participation as a methodological and ethical issue in child protection research. *Journal of Children's Services* 14:3, 143–161.

Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 283. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kiili, Johanna (2008) Lasten osallistuminen, toimijuus ja koulu. Koulun yhteydessä toteutetun lapsiparlamenttitoiminnan tarkastelua. *Kasvatus* 39:1, 50–62.

Kiili, Johanna (2011) Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja sukupolvisuhteiden hallinta. Kunnallisen lapsiparlamenttitoiminnan tarve, toteutus ja tavoitteet. Teoksessa Satka, Mirja; Alanen, Leena; Harikari, Timo & Pekkarinen, Elina (toim.) *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Jyväskylä: Vastapaino. 167–205.

Kiili, Johanna (2016) Children's public participation, middle-class families and emotions. *Children & Society* 30:1, 25–35.

Kjørholt, Anne Trine (2002) Small is powerful. Discourses on 'children and participation' in Norway. *Childhood* 9:1, 63–82.

Kjørholt, Anne Trine (2007) Childhood as a symbolic space: Searching for authentic voices in the era of globalisation. *Children's Geographies* 5:1-2, 29–42.

Lallukka, Kirsi (2003) Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa. Tutkimus 6-12-vuotiaiden sosio-kulttuurisesta ikätiedosta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 215. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lapsiasiavaltuutettu (2020) Lapsen etua etsimässä. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:2. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2020/05/LAPS_vuosikirja-2020_FI_.pdf

Lehtinen, Anja-Riitta (2009) Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino. 89–115

Lister, Ruth (2007) Inclusive citizenship: Realizing the potential. *Citizenship Studies* 11:1, 49–61.

Lund, Ragnhild (2007) At the interface of development studies and child research: Rethinking the participating child. *Children's Geographies* 5:1-2, 131–148.

Mohan, Giles (1999) Not so distant, not so strange: The personal and the political in participatory research. *Ethics, Place and Environment* 2:1, 41–54.

Oikeusministeriö (OM) (2020) ”Kuullaan, mutta ei kuunnella” Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Oikeusministeriön raportteja ja muistioita 2020:10. Helsinki: Oikeusministeriö.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-802-8>

Olli, Johanna; Vehkakoski, Tanja & Salanterä, Sanna (2012) Facilitating and hindering factors in the realization of disabled children's agency in institutional contexts: literature review. *Disability & Society* 27:6, 793–807.

Olli, Johanna (2019) Pienten ja muuten kuin sanoilla kommunikoivien lasten oma suostumus eli hyväksyntä havainnointi- tai videointitutkimukseen osallistumiseen. Teoksessa Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) Tutkimuseettisistä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. Julkaisuja 218. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Parsons, Annika (2010) Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 6:2010. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu.

Philo, Chris & Smith, Fiona (2003) Guest editorial: Political geographies of children and young people. *Space and Polity* 7:2, 99–115.

Phoenix, Ann & Pattynama, Pamela (2006) Intersectionality. *European Journal of Women's Studies* 13:3, 187–192.

Pulkkinen, Lea (toim.) (2018) Kohti yhteistä lapsikäsitystä. Työpaperi 12/2018. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-086-0>

Satka, Mirja; Alanen, Leena; Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (toim.) (2011) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Vastapaino.

Schuurman, Mieke (toim.) (2014) Children's participation in public decision-making. Why should I involve children? Vade Mecum guide to implement children's participation in public decision-making. Bruxelles: Observatoire de l'Enfance, de la Jeunesse et de l'Aide à la Jeunesse.

Siisiäinen, Martti (2015) Osallisuus ja osallistuminen. Suuntaaja 3/2015.
<https://www.aspa.fi/fi/suuntaaja/suuntaaja-32015/osallisuus-ja-osallistuminen>

Skyrme, Sarah L. & Woods, Simon (2018) Researching disabled children and young people's views on decision-making: Working reflexively to rethink vulnerability. *Childhood* 25:3, 355–368.

Stenvall, Elina (2018) Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Strandell, Harriet (1995) Päiväkotien lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä. Helsinki: Gaudeamus.

Strandell, Harriet (2012). Sosiaalitieteellinen tutkimus lapsuuden ja nuoruuden määrittelijänä. Puheenvuoro Lapsudentutkimuksen päivillä 16.11.2012.

Kanste, Outi; Sainio, Päivi; Halme, Nina & Nurmi-Koikkalainen, Päivi (2017) Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? Kouluterveyskyselyn tuloksia. THL – Tutkimuksesta tiiviisti 24/2017. Helsinki: Terveystiedon ja hyvinvoinnin laitos.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-838-8>

Thomas, Nigel (2007) Towards a theory of children's participation. *International journal of children's rights* 15:2, 199–218.

Thomas, Nigel (2012) Love, rights and solidarity: Studying children's participation using Honneth's theory of recognition. *Childhood* 19:4, 453–466.

Thomas, Nigel; Crowley, Anne; Moxon, Daniel; Ridley, Julie; Street, Cathy & Joshi, Puja (2017) Independent advocacy for children and young people: developing an outcomes framework. *Children & Society* 31:5, 365–377.

Trell, Elen-Maarja & van Hoven, Bettina (2016) Young people and citizenship in rural Estonia: An everyday perspective. Teoksessa Kallio, Kirsii Paullina & Mills, Sarah (toim.) *Politics, Citizenship and Rights*. Singapore: SpringerReference. 423–445.

Tuominen, Jaakko; Kuusisto, Anna-Kaisa; Korjonen-Kuusipuro, Kristiina & ja Pieni-mäki, Mari (2018) Selkeyttäminen. Yksin tulleiden sosiaalinen tuki vastaanottovai-heessa. TRUST-konsepti 2/2018.

http://www.transculturaltrust.net/wp-content/uploads/2018/06/Selkeytt%C3%A4minen_konsepti_TRUST-hanke.pdf (viitattu 29.6.2020)

Tuomisto, Jouni; Muurinen, Raimo; Paavola, Juho-Matti; Asikainen, Arja; Ropponen, Teemu & Nissilä, Jussi (2017) Tiedon sitominen päätöksentekoon. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 39/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-386-6>

Tuukkanen, Terhi (2014) A Framework for Children's Participation in Online Environ-ments. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 510. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vammaisfoorumi (2019) "Äiti on mun avustaja". Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskes-kuksen kyselyn tuloksia. Vammaiset lapset ja nuoret.

<https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2019/09/RAPORTTI-Lapset-ja-nuo-ret.pdf>

Vanderbeck, Robert (2010) Lasten toimijuus ja kasvatuksen normit: neuvoteltu yhtälö. Teoksessa Kallio, Kirsi Pauliina; Ritala-Koskinen, Aino & Rutanen, Niina (toim.) Missä lapsuutta tehdään? Verkkojulkaisuja 106. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuoriso-tutkimusseura. 17–33.

Wood, Bronwyn E. (2011) Citizenship in our place: exploring New Zealand young people's everyday, place-based perspectives on participation in society. Wellington: Victoria University of Wellington.

Lasten osallistumisoikeuksiin liittyviä asiakirjoja

Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien strategia (2016–2021).

<https://edoc.coe.int/en/children-s-rights/7207-council-of-europe-strategy-for-the-rights-of-the-child-2016-2021.html> (viitattu 27.8.2020)

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus CM/Rec(2012)2 lasten ja nuorten osallistumisesta.

<https://rm.coe.int/168046c478> (viitattu 27.8.2020)

YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 25 (1996): Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 25 artikla. CCPR/C/21/Rev.1/Add.7.

<https://undocs.org/CCPR/C/21/Rev.1/Add.7> (viitattu 27.8.2020)

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12 (2009): Lapsen oikeus tulla kuulluksi. Saatavilla epävirallisena suomenkielisenä käännöksenä lapsiasiavaltuutetun sivuilla

http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf (viitattu 27.8.2020)

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2011) Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelemät: Suomi. Lapsen oikeuksien komitea 57. istunto. CRC/C/FIN/CO/4*. Päivitetty versio 7.9.2011.

<https://um.fi/documents/35732/0/P%C3%A4%C3%A4telm%C3%A4tsuomeksi.pdf/783448d4-6e3f-d7c2-36ee-4b89978a795e?t=1553604441852> (viitattu 27.8.2020)

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2017): Oikeus elää itsenäisesti ja olla osallisena yhteisössä. CRPD/C/GC/5.

<https://undocs.org/CRPD/C/GC/5> (viitattu 27.8.2020)

